ÇINARALTI

HAFTALIK İLİM VE SANAT MECMUASI

BU SAYIDAKİLER

Kurt ..... Yusuf Ziya Ortaç
Millî tesanüt ..... H. E. Erkilet
İlahî (şiir) ..... Ziya Gökalp
Kür Şad ..... Nejdet Sançar
Koçaklama türkülerimiz ..... M. Fahrettin Çelik
Ankara radyosu ..... Çınaraltı
Anadoludaki hıristiyan Türklere ait araştırma ..... Barkın
Sularda akşam (Şiir) ..... Halit Fahri Ozansoy
Devletçilik ve millî iktisat ..... Nebil Buharalı
Çocukluk (Şiir) ..... Edip Ayel
Yazı dili münakaşaları ..... Ali Canip Yöntem
Alp Er Tunga ..... Atsız
Dağlarda (şiir) ..... H. Nüsret Zorlutuna
Kürşad (şiir) ..... Yusuf Kadıgil
Bugünkü Türkçülüğün esasları. Hüseyin Namık Orkun
Bahar (Şiir) ..... Yusuf Mardin
Türkçemizde çoğul ..... Fuat Köseraif
Acılar ..... İ. Alâettin Gövsa
Seçme güzel şiirler .....

299

SAYI: 19 KURUŞ: 10

GRİPİN

Baş, Diş Nezle, Grip, Romatizma
Nevralji, Kırıklık ve bütün ağrılarınızı derhal keser
İcabında Günde 3 Kaşe Alınabilir. Her Yerde Pullu Kutuları Israrla İsteyiniz.

Yeni PUDRA RENKLERİ

önünde

KADINLARIN HAYRETİ

SİHRAMİZ BİR KOLORİMETRİK MAKİNE SAYESİNDE İSTİHZAR EDİLEN PUDRA TENİN GÜZELLİĞİNİ ON MİSLİ ARTTIRIR.

★

Teninize en uygun gelecek pudranın tam rengini veren yeni bir Kolorimetrik makina icadedilmiştir.

Bu sayede şimdiye kadar görülmemiş emsalsiz bir güzellikte orijinal pudra renklerinin istihzarına imkân verilmiştir. Bunları yalnız Tokalon pudralarında bulabilirsiniz. Bu pudra rüzgârlı ve yağmurlu havalarda bile bütün gün sabit kalır. Burnun parlamasına mani olur. Hususi ve beratlı bir usul dairesinde istihzar edilmiştir. Bu yeni Tokalon pudrasının en son yeni ve *cazip renklerini* bugünden tecrübe ediniz. Daha genç ve güzel görününüz.

Mutlaka kazanacaksınız!

Millî piyango, netice itibarile daima kazançtır!

BİR MİLLÎ PİYANGO

bileti almakla, mutlaka kazanacaksınız.

Bu kazanç, şahsî olmasa da millîdir.

Cebinize girmeyen ikramiye, iki

çelik kanat olup göklerde

sizi koruyacaktır.

Millî piyangoyu hiç bir ay kaçırmayınız!

318

...şriyat :

A C I L A R

Yazan : İbrahim Alâeddin Gövsa

Yedigün neşriyatı - 25 kuruş

Pek kıymetli mütefekkir, edip ve şair İbrahim Alâettin Gövsa, tanıdıklarına ait ölüm tahassüsleriyle bazı manzum ve mensur larını bu küçük kitapta topladı. (Acılar) da Atatürk için yazılmış (Ta vaf) değerinde, herkesin bildiği pek güzel mersiyeler okuduk bunların içinden nisbeten daha az hatırlanan (Hâmit) hakkındaki ya zısını alıyoruz :

HÂMİT

Ufka yaslanan güneşin yavaş ya-vaş kaybolmasına şaşmadığımız gibi, onun da pazartesi günü son ve uzun uykusundan artık uyanmamasına hiç hayret etmedik. Ölümü ile süreksiz feryatlar, kısa matemler uyandıracak fânîlerden değildir.

«Fecirden önce başlıyan akşam-dan evvel çekilebilir» O, akşamı bile çoktan geçirmiş değil miydi? Bunun için ölüm haberi gönüllerde bir sadme ve inhidam tesiri yapmamıştır. Fakat bıraktığı boşluk hiç şüphe yok ki, mateminden daha engin, acısından daha çok derin olacak.

Asırlardan kalmış, ananeler barın-dırmış bir çınar, yaprağı ve gölgesi azalsa bile bazan bir memleket için bir itminan âbidesidir. Hâmidin ölümü Uludağın eriyip çökmesine, Zührenin kararıp sönmesine benziyor. Türk dün-yasında çok mühim bir varlığın göç-tüğünü şuurumuzun derinliğinde ve za-man geçtikçe daha kuvvetle duyaca-ğız.

Abdülhak Hâmit, uzun ömründe hayatı daima sevdi. Fakat ölümü en çok düşünenlerden biri de odur. «Mak-ber», «Ölü», «Bunlar odur» dan baş-lıyarak «Tayıflar geçidi» ve «Ruhlar» gibi birçok eserlerinin en kuvvetli mevzuu ölümdü. Ölümü bir şair gibi, bir filosof, hattâ bir mutasavvıf gibi her noktadan, her şekilde düşünmüş-tür. Bir çok büyük adamlar gibi bu ebedî muammanın üstünde uzun uzun duranlardan biri de Hâmittir.

Çıksın şu sırru hikmeti bir gösteren bize
Baki idiyse ruh ne lâzımdı ten bize.

diyen şair, bakaya bir türlü zekâsını teslim edemez, fakat «adem» i, yoklu-ğu da insan için en büyük ceza sayardı.

O şellâledir ki, hayatı beşer
Nihayette ummanı mahve düşer.

deyişinde bu kanaatin bütün acılığı his-sedilmez mi?

Hâmit, güzel bir fikir söylerken, Süleyman Nazif, hayranlığını şöyle ifa-de ederdi: «Gökteki büyük biraderi-niz de böyle düşünüyor!»

Abdülhak Hâmit son günlerinde:

Tat yok gecesinde, gündüzünde
Ben neyleyim bu yeryüzünde

beyitini çok tekrar ediyordu. Belki gök yüzündeki büyük biraderi, bu şikâ-yeti bir dua şeklinde kabul etmiştir:

Dünyayı beğenmeyen buyursun!

★

Hâmidi, ilk gençliğimde esatirî ve manevî bir şahsiyet olarak düşünür-düm. O, her biri ayrı bir hayal âlemi açan eserlerile galiba her gençte az çok buna benzer bir iz bırakmıştı. Za-tını ilk defa tam 26 sene evvel yine böyle bir nisan içinde tanıdım. Ve ha-yalimdeki maverâî şahsiyet hiç silin-medi, hattâ tasavvur edemediğim mümtaziyetlerle takarrür etti.

Onu görmüş, dolgun ve asîl sada-sının hitabını ve iltifatını duymuş ol-mak o çağımın en büyük bir heyecanı-dır. Hukuk tahsilimi yeni bitirmiştim. Adliye «Heyeti ithamiye» de zabıtkâ-tibi bulunuyordum. Heyetimizin reısı Hâmidin yeğenlerinden olan merhum Osman Sahip bey, benim basılmak üzere bulunan «Çocuk şiirleri» min müsveddelerini okumuştu. O, delâlet etmese Abdülhak Hâmide bu çelimsiz manzumeleri göstermiye elbette cesa-ret edemezdim.

Hâmidin beni teşvik için yazdığı güzel mektup o zamandanberi kelime kelime ezberimdedir.

O tarihten 16 sene sonra Büyük Millet Meclisinde o en yaşlı âza, ben de en gençlerden biri sıfatile gûya ar-kadaş olduk. O zaman imzalamasını rica ettiğim bir resminin altına Meclisi millî refiki muhteremime yadigârı me-busanedir» şeklinde tuhaf bir ibare yazması, pek büyükle, çok küçüğün refakatindeki bu tezadı tuhaf bulmuş olmasından ileri gelmiş olacaktı.

Hâmit, son derece mütevazi, fa-kat kendisine karşı gösterilen hayran-lığa karşı pek hassastı. Süleyman Nazi-fin ölümünden sonra onun üslûbu ile ahretten (dahiî azimüşşana) yazdığım perestiş mektupları eminim ki, benim için samimî bir sevgi beslemesine se-bep olmuştu. Her vesile ile bana i etmek istediğini sezerdim. Ölümü yirmi gün kadar evvel oturduğu apartımanın merdivenlerinden onu zim kata bir koltuk içinde bir mur gibi, bir heykel gibi çıkardılar. onun lehçesile itilâ şeklinde bir ter züldü. Artık yürüyemiyor, fakat düşünüyordu. Son eserindeki:

Bir ismi celâl olsa gerek namı tal
Âyatı İlâhiyyedir ilhamı tabiat

beyitini bize o gün okumuştu. Pan isme felsefesini, (vahdeti vücut) t kisini hülâsa eden bu beyitin o m yalaşmış insandan çıkabileceğine r ihtimal verilebilirdi. Ve belli ki, (müşşan) üstat, gök yüzündeki b biraderine artık daha faza yakla du. Bu beyiti Hugo'nun küçük vas namesindeki «Allaha inanıyorum!» zü gibi telâkki etmek mümkündü

Şu eski beyitin kuvvetini ş onun ölümü karşısında daha iyi h diyorum:

Yoktur dühat içinde ölürken ufül ed
Masnu'dur hayatı eazım düşünced

Abdülhak Hâmit, şüphe yok adına heykel dikilecek büyükle dir. Fakat onun en tabiî heyk eserleridir ki, anladıkça derinleşir ülfet ettikçe yükselirler.

Ona hayran olanlarımız pek fakat ne yazık ki, onu hakkile oku ve anlamış bulunanlarımız pek az Biz, mutlaka Hâmidin bütün eser toplu olarak bastırmalı ve icap e lere izahlar ilâve etmeliyiz. Ö za Türk gençliği için yalnız edebî d ayni zamanda medenî ve insanî bir tür hazinesi meydana gelecektir.

Abdülhak Hâmidin hayatı ölümü de insana pek çok şey düşü rüyor. Fakat ona lâyık olabilecek tarzını bulabilmek nekadar güç Bunun için son sözü yine ondan is ediyorum :

Olsun sana ruhu ezelî şem'ai türbet
Ey saffı melâik yakışan kabrine d

14 Nisan

İbrahim Alâeddin GÖ

Çınaraltı

Dilde, Fikirde, işde Birlik

SAYI:	İdarehanesi;	TELEFON :
19	ıstanbul, Ankara caddesi, Hususî daire	22129

KURT!

Yazan: Yusuf Ziya ORTAÇ

Eskiden, bir malın katıksızlığını, sağlamlığını, özlüğünü anlatmak için: «Turkten alıdır» derlermiş. Bu, sınır ötesi bir şenadettir. Dış pazarın iç pazara inancı.

Dünden kalan eserler, millî ahlâkımıza gösterilen bu güvenin ne kadar doğru olduğunu isbat ediyor:

Kazmaların, asırlık gövdesine diş geçiremediği şu kemerlere, şu kubbelere, şu duvarlara bakınız.

Şu, yüz yılların dört mevsimi altından tükenmez baharıyle gülen çinilere bakınız.

Şu tahtası çatlamamış, kapağı iğrilmemiş, boyası uçmamış, dede yadigârı çekmeceye bakınız.

Şu, vitrinleri müzeleştiren, sapları altın hareli bağa kaşıklara; şu, kaç hattat kalemine maktâ basmış, fildişi sapı mercan işlemeli kalemtıraşlara bakınız.

Şu, Usküdar çatmalarının ışık rengine, şu Anadolu kilimlerinin solmaz nakışlarına bakınız.

Şu gümüş kabzası, yalın çeliği kaç gaza görmüş kılıçlara, şu çıplak göğsünde kaç düşman mızrağı kırılmış kalkanlara bakınız.

O kemerleri, Türk mimarları çizmiş, Türk işçileri örmüştü.

O çinilere, renk ve ışık veren Türk ustalarıydı.

O tahta çekmeceler Türk oymacılarının elinden çıkmıştı.

O kaşıkları Türk san'atkârları yontmuş, o kalemtıraşlara Türk ustaları biçim ve su vermişti.

O ipekler, o kadifeler, o kilimler, Türk tezgâhlarında dokunmuştu.

Ve o kılıçları, o kalkanları, bizim çektiğimiz körüklerle bizim yaktığımız ocaklarda bizim çekiçlerimiz döğmüştü.

Taksimde, çatısı kurulurken temeli çöken binanın kalfasını sorunuz!

Ayağınıza giyerken tabanı yırtılan çorabın markasını öğreniniz!

Çeliği yüzünüzde ters dönen tıraş bıçağının sahibini arayınız!

Karşınıza, bir Türk değil, ancak bir Türk vatandaşı çıkabilir!

Türk sanayiinin, Türk ticaretinin kapıları, Türk'ten gayriye açıldığındanberi, millî pazara, millî ahlâkı kemiren bir kurt girmiştir!

Yusuf Ziya ORTAÇ

13 Birincikânun 1941 Cumartesi

ÇINARALTI

Haftalık Türkçü, Fikir ve Sanat Mecmuası

Cumartesi günleri çıkar.

Abone şartları :

Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş.

Ecnebi: Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş.

Fiatı : 10 Kuruş.

TEŞEKKÜR

Temyiz azasından Süreyya Orhonla, mecmuamızın sahip ve neşriyat müdürü Orhan Seyfi Orhon annelerinin ölümü dolayısile cenazesine gelmek lütufkârlığında bulunanlara ve ta'ziye etmek nezaketini gösterenlere en samimî teşekkür ve minnettarlıklarını (Çınaraltı) vasıtasile bildirirler.

İLİYET DERGİLERİ

13 Birinkanun 1941 / Sayı: 19

MİLLÎ TESANÜD

Yazan:
Emekli General
H. E. ERKİLET

Bir millet tesanüdle yaşar, tesanüt sayesinde kuvvetlenir ve gelişir. Çünkü her şey gibi millet de tesanüdünü kaybettikten itibaren çözülüp dağılmağa ve nihayet batmağa mahkûm olur.

Fakat tesanüt lâfla husul bulmaz ve bir takım gayretlerle kuvvetlenemez. Millî tesanüdü kuvvetlendirmek için onun temelleri olan millî duyguyu, millî ahlâkı ve millî ideali devam ve itina ile beslemek daima beslemek lâzımdır. Millî şuuru olmıyan, millî ahlâk ve millî vazife duyguları zâfa uğrayan mefkûresiz bir millette candan ve kuvvetli bir tesanüt aramak abes olduğu kadar, tesirleri geçici ilâçlar ve yardımlarla ayakta tutulduğu sanılan sun'î bir tesanüdden hayır beklemek de beyhudedir. Zümre tesanüdlerini, millî tesanüdün yerine geçen bir mata' sanmak da tehlikelidir.

Ziya Gökalpa göre, millî tesanüdü kuvvetlendirmek için her şeyden evvel vatanî ahlâkı yükseltmek lâzımgeliyor. Fakat büyük Türkçünün düşündüğü vatan, **millî** hars olup üstünde oturduğumuz toprak sadece onun zarfından ibarettir; böyle olduğu için de mukaddestir. O halde Ziya Gökalpın düşündüğü vatanî ahlâk, millî mefkûrelerden, millî vazifelerden mürekkep olan bir ahlâk demektir ki biz, ona tereddütsüz **millî ahlâk** diyoruz. Bununla beraber muhtelif milletlerden mürekkep olan Osmanlılık câmiasının ümmetcilik prensiplerinin tesirleri bulunan büyük Türkçünün, Türk yurdunda asırla yaşıyan türlü yabancı unsurlardan yana duyduğu endişelere hak veriyoruz. Fakat bugün açık konuşmanın yalnız zamanının geldiğine değil, ayni zamanda açık düşünüp söylemenin tesanüdü kuvvetlendireceğine kani bulunuyoruz. O halde millî tesanüdün birinci temeli olan millî ahlâk kendi *milliyetimizi* sevmek ve mukaddes tanımak demektir ki bunun da birinci şartı *yurdu, milleti* ve millettaşları sevmektir.

Fakat millî ahlâk medenî cemiyetçilik ahlâkına engel değildir. Çünkü millî ahlâk, milliyetle milleti ve millettaşları sevmeği ve mukaddes tanımağı icap ettirirken **medenî ahlâk** da, mukadderatlarını bizimkilerine bağlı tutan yurdsever sair milletlere m fertleri yani vatandaşları muhterem nımağı talim ve telkin eder. Bu s de millî ve cemiyetçi tesanüdün melinin millî ahlâk olduğu sabit c

Millî ahlâkın ve onun ayrılmaz zımı olan medenî ahlâkın em milliyeti, milleti, millettaşları ve l dilerini vatan ve millet hizmetine ren vatandaşları sevmek ve say vazifesini millî ahlâk ve seciyeleri zulmıyan öz Türk halkın samimi yaptığı ve yapacağı ve bu suretle ların millî tesanüdün direğini teşkil tikleri ve daima edecekleri muhakk tır. Fakat bu kâfi değildir. Ziya C alpın dediği gibi, aralarında reka haset, çekememezlik ve zümrecilik bi ihtiraslar bulunduğu için biribir' ni sevemiyen münevverlerle güzid rin de millî bahislerde elele verebil leri lâzımdır ki bu da ancak bunla milî şuurun yüksek derecede ir etmiş olmasile mümkün olabilir. şuuru paslanarak sönmekten koru cak tek vasıta ise millî idealdir.

İdealsiz münevverler ve güzid karanlıklarda meş'alesiz yürüyen benzerler. Onun için bunların bi lerini iterek ve kakarak nihayet ve sola dağılmaları evvelden mu der olur. Münevverleri millî ideal millî şuurdan mahrum ve menfa konfora fazla düşkün milletler, ne dar bozulmamış ve hattâ müte olurlarsa olsunlar engine düşmüş mensiz teknelere benzerler. Bu it hayatın bilinmiyen okyanuslarında calamadan yol almak ve asırların sından yüksek ve asîl bir hedefe mak azminde bulunan milletlere kadar millî ahlâk ve seciye lâ onun münevverlerine o kadar duygu ve millî ideal elzemdir. Fa bunlar, en yukarda dediğimiz sözle ve yapmacık gayretlerle ola lar. Bir milletin yaşayıp yükselme lâzım olan tesanüdü elde etmek, dar kılmak ve kuvvetlendirmek onda, millî duygu, millî ahlâk ve ideali devamlı ve ihtimamlı bir s beslemek ve daima beslemek lâzı

H. E. ERKİL

İLÂHİ

Yazan: Ziya GÖKALP

Bir okum ki yoktur yayım
Ben yerdeyim, gökte ayım,
Kanat ver ki fırlayayım
Kanat sensin, yüce Tanrı!

Kalbim gece, sen bir güneş,
Kışın senden alır ateş,
Yalnızlıkta sen ona eş,
Neşat sensin yüce Tanrı!

Âşık ağlar «cânan» diye,
Asker ölür «vatan» diye,
Ders okunur «irfan» diye,
Murad sensin yüce Tanrı!

Yoksulların haznesisin,
Öksüzlerin annesisin,
Sen bir şefkat sinesisin,
İmdat sensin yüce Tanrı!

Her yanımda bir uçurum,
Sıratındır benim yolum
Tut elimden düşüyorum,
Sırat sensin yüce Tanrı!

Aşkımdandır eza bana,
Sen etmedin ceza bana,
Ruhum açtı gaza bana,
Pusat sensin yüce Tanrı!

Hem gönlüme göz vermişsin,
Hem didara söz vermişsin,
Hayat da ver, öz vermişsin,
Hayat sensin, yüce Tanrı!

«Kaç, gel!» dedin, karakolu
Geçemedim, gözcü dolu,
Aramızdan kaldır yolu,
Necat sensin yüce Tanrı!.

Ziya GÖKALP

Ziya Gökalp'ın yeni basılan (Yeni Hayat) isimli eserinden

302

Kür Şad

Yazan :

Nejdet Sançar

Göktürk hanedanından olan Kür Şad, mizin baş kahramanlarındandır. O, eş- zaferler kazanmış bir kumandan veya alara hükmetmiş bir hükümdar değildir. anın tanıdığı ünlü yiğitlerden de ola- ştır. Kür Şad; tarihin sahifeleri arasına p kalmış bir vak'anın baş kahramanıdır bu vak'asile ırkımızın en namlı yiğitleri- yanında ve hattâ başında yer almak hak- kazanmıştır. O vak'a şudur :

Çinliler, 630 da Göktürk ülkesinin doğu arını -hile ile- ele geçirip te Türkleri küme Çin topraklarına dağıtırlarken, Şad da diğer prenslerle birlikte yur- n uzaklaştırılmış, düşman illerinde k hayatı yaşamaya başlamıştı. Türk rından ve beylerinden kimisi esirl ğe namayıp ölür ve kimisi de yasından ken- öldürürken, Kür Şad, bu kara çağı ka- Türk istiklâlini yeniden kurtarmak için ihtilâl yapmağa karar verdi. Bunun için bir cemiyet kurdu. Kırk Türk bu ihtilâl etine girdiler. Kür Şad, Çin hükümda- öldürmek ve Çin sarayında esir bulunan ürk prenslerinden Holuku'yu Türkista- kaçırıp kağan yapmak kararını vermişti. suretle istiklâl kurtulacak ve Türk bü- ğü yeniden kazanılacaktı.

Kür Şad ve arkadaşları, geceleri şehri k âdeti olan hükümdarı sokakta öldü- lerdi. Fakat ihtilâlin yapılacağı gece bozdu, imparator sarayından çıkmadı. Şad, ihtilâli İmparatorun sokağa çıka- başka bir güne bırakmayı doğru bul- ı, duyulmasından çekindi. Her ne paha- olursa olsun o gece meseleyi halletmek Düşman hükümdarını yuvasında yok için kırk bir fedai Çin sarayına sal- r.

Çarpışma pek nisbetsiz oldu. İhtilâlci er, tarihin de bildiği bir sayıda, kırk kişidiler. İmparatorun sarayını koruyan Çinliler ise ancak Tanrının bilebileceği bir çoklukta idiler. Buna rağmen Kür Şad ve arkadaşları pek yiğitçe vuruştular. Fakat sayıca çok az olduklarından saraya girip Çin imparatorunu öldürmek başarısını gösteremediler. Çinlilerin çokluğu karşısında çekilmek zorunda kaldılar. Kür Şad ve vuruşmadan arta kalan diğer ihtilâlciler imparatorun ahırına saldırarak en güzel atları ele geçirdiler ve kaçtılar. İhtilâlci Türklerin arkasına düşen Çinliler, Kür Şad'ı bir ırmağı geçerken yakaladılar. İhtilâlin başı olan Göktürk çocuğu, Türk istiklâli ülküsü yolunda şehit düştü. Bu işlerden hiç haberi olmıyan Holuku da cenup topraklarına sürüldü. İhtilâl böylece bastırıldı.

Tarihte birçok ihtilâller görülmüştür. Hain bir sülâleyi veya zalim bir idareyi yıkmak için yapılan ihtiâller vardır. Hükûmet devirmek için girişilen ihtilâllere de rastlanır. Bu ihtilâllerin hemen hepsinde ayni millete mensup -bazan sayısı pek çok- insanların kanı akmış ve umumiyetle ihtilâli başaranlar iş başına geçmişlerdir. Kür Şad'ın kırk arkadaşile birlikte 639 da yaptığı ihtilâl bunlardan hiç birisine benzemez: Bir kere Kür Şad ihtilâlinde hiç bir şahsî düşünce yoktur. Kür Şad, büyük bir ülkü, Türk istiklâli ülküsü için ileri atılmıştır. Böyle olmasa Holuku'yu Türk eline kaçırıp kağan yapmağa kalkmaz, o mevkie kendisi çıkmak isterdi. Sonra, 639 ihtilâli kahramanları için, maddî imkân da güler yüz gösteren bir dost değildir. Kırk bir fedainin, çekinmeyip geçmek üzere çarpıştıkları düşman sayısının çokluğu ve esir ihtilâlcilerin ellerine geçirebildikleri silâhlarla, Çin imparatoru koruyucularının silâhları arasındaki fark unutulmamalıdır. Ve nihayet kırk bir Türk, esir edilmiş bir milletin çocukları, düşman ise galip ve hâkim bir ordunun askerleridir. Buna rağmen Kür Şad ve kırk arkadaşı ileriye atılmaktan çekinmemişler ve en büyük kahramanların sonuncuna kavuşarak bir daha geri dönmemişlerdir.

Kür Şad ihtilâli, ilk bakıma istiklâl fedailerinin Türklük yolunda şehit düşmelerile sonsuz kalmış gibi gözükür. Gerçekte ise çok büyük bir sonuncum vermiştir: Çin imparatoru esir olarak yaşıyan bu kırk bir korkusuz Türk çocuğunun, sarayına bu derece cür'etle saldırışından o kadar ürkmüştür ki, ileride yenilerile karşılaşmamak düşüncesile, ülkesine parça parça dağıtılan Türkleri tekrar yurdlarına göndermiş ve Göktürklerin kendisine İsmen tâbi olmalarını kâfi görmüştür. Türk ırkını büyük bir tehlikeden -ve belki de yok olmaktan- kurtaran bu hâdise, Kür Şad ile arkadaşlarının kanı pahasına elde edilen bir sonuçtur.

Kür Şad, tarihin sahifelerinde gizli kalmış büyük bir kahramanın adıdır. Fakat bu ad, yalnız bu yiğit Göktürk çocuğuna ait sayılamaz. Kür Şad adında, namları belirsiz diğer kırk fedainin maneviyeti de gizlidir.

Türk göklerinde, asırlar içerisinde, sayısız güneşler görülmüştür. Kür Şad, bunların en parlaklarından birisidir. O, kanlı bir ufkun ardında kaybolalı bin üç yüz yıl oluyor. Kür Şad o gündenberi yok; fakat Kür Şad'lık ruhu Türk göklerinin ebedi misafiridir.

Nejdet SANÇAR

303

Doğuda Derleme

Koçaklama türkülerimizden

Yazan : M. Fahrettin ÇELİK

1855 deki Kars havzasında yararlığı görülen askerlere verilen Kars madalyası

III.

«Kara günler» [*] de söylenenlerden 93 savaşı sonunda Ayastefanos ve Berlin muahedeleriyle (Kars, Ardahan ve Batum) sancaklarımız (Elviyei selâse = Üç sancak) adıyle Ruslara haksız bir harp tazminatı yerine verilmiş ve 8 şubat 1879 tarihli İstanbul muahedesine göre de bu sancaklaraki Türk ahali açık ve gizli zorlamalarla üç yıl içinde göçmeğe mecbur edilmiş; yerlerine (Gumuşhane, Erzurum ve Bayazıt) bölgelerinden Türk tabaası ve Aras ile Kür boyundan Rus tabaası Rum ve Ermenilerle (Rus Kolonisi) sayılan (Malakan, Khahk, Tokhobor) ve Nemis denilen Alman göçmenleri yerleştirilerek, böylece bu üç sancakta ve en çok Kars bölgesinde bir Hıristiyan - Rus ekseriyeti kurarak Türkiye - Azerbaycan arasını kesme siyaseti güdülmüştür. Âşağıdaki halk şiirleri, bu siyaseti halkın nasıl karşıladığını gösteriyor.

Bu siyasetin tatbikine ilk girişildiği sıralarda yani 93 den sonraki üç yıl içinde Ardahanın bir kazası olan Çıldır köylerinden de bir çok Terekemeler göçürülmüştü. Türklerin bir araya yığılarak dernek yapmaları Rus idaresince yasak edildiği bir zamanda, Çıldırın Köyhas köyünde İsmail ağanın evinde kazanın ileri gelen kimseleri toplanmış dertleşiyorlar ve ünlü Âşık Şenliği de getirterek «Gamlarını dagıtıyor» lardı. Bu derneği haber alan Çıldır leçelnik (kaymakam) ı Andon, Zurzuna dan 50 Kazak atlısıyle gelerek İsmail aganın evini sarıyor. Karabağ ermenilerinden ve ana dili Türkçe olan (Andon), evden içeri girip «Otağ» a gelince saz sesini duyuyor, otağa dalınca, herkes korku ve heyecan içerisinde iken - açık bir Azeri Türkçesile - şimdi saz çalanın ortaya çıkmasını söylüyor.. Bütun yaşayışında, düzdüğü hikâyelerinde, giyinişinde mertligi pek belli olan Aşık Şenlik savuştuğu köşeden çıkarak Andonun önüne geliyor.

Avluda ve damda Kazaklar dolaşıyor, otağda Andon eli kılıcının kabzasında olduğu halde Aşık Şenlikten (Bozularak buralardan çekilen fakir ve zayıf Osmanlı hükûmeti ile kuvvetli, zengin ve ahaliden (Türklerden) asker ve vergi almıyan, yolları ve şehirleri şenleten Kusyadan hangisini daha çok arzuladığını...) söylemesini istiyor. Eşsiz koçaklardan olan Aşık Şenlik, her hanasında Andonun yeni sorularına karşılık vererek aşağıdaki eşsiz koçaklamasını söylüyor; gerek bu parça ve gerekse söylendiği sıraya ait, yukarıda kısalttığımız, anlatmalar bütün Çıldır ve çevresindeki yerlilerce bugün de söylenir :

Alosmanı İsterem

Hulusi kalbimden bilsen fikrimi
Merhamet sahibi irehmi gani
Men Allahtan Alosmanı isterem
Nesli mürsel hükmü hanı isterem

Süleyman mülkünde ber karar duran
Muhammed vekili makamı nuran
Hıfzinin ezberi âyeti Kur'an
Salâvatıol Subhanı isterem

Osmanlı askeri şahlar serveri
Dilinde salâvat zikri ezberi
Kaftan Kafa ziri zemindenberi
Hökmetmeğe birce[1] onu isterim

Emri Hak yedinden çekilmiş kalem
Varmış bir etugım yetişir belam[2]
Hökmünde saltanat adlında alem
Divanında şevket şanı isterem

Gamgindir bu sefil Şenliğin şadı[3]
Çıkmaz fikrimden Alosman adı
Gıdıpur dunyanın lezzeti tadı
Mahşer günü bir mekanı isterem

Bayatı :
Payidar olmaz zalim
İğide neyler ölüm
İşte boynum sal kılınç
Doğruyu söyler dilim

Aşık Şenliğin karşılığı bitin
don bu korkusuzluk karşısında
rak ve ürkerek yalnız derneği
gidiyor.

Kars ilinde 93 den sonra g
kalan âşıklar içerisinde türkülü
su bakımından pek uyanık ve
olan ümmî Aşık Şenlik'ten sc
dahan'ın Ortananak köyünde
medrese tahsili görmüş bulun
Ahmet (Aşık Mazlûmî) ge
Daha sonraları Trablusgarp
kan savaşlarımıza, Büyük Ha
diği ulusal destanlarından uy
ulus aşkı görülen Mazlûmî, k
den sonra Kars ve çevresin
melerine karşı olan duygusu
yı temsil eden Çar Nikolaya k
diği bir destanında toplamı

Rusların Kars ilinde Türk
rak hıristiyan nüfusunu yerl
Türk mekteplerini kaldır
olanları», «baş bilen» leri
ne karşı «Karagünler» de
cak yerlilerinin duygusunu
latan aşağıdaki destan,
(Aşık) takma adiyle söyle
buraya sahibi (Mazlûmî
şırmasiyle (mahlasiyle) alı

Nikola Destan

Vasfını söyliyim bilmeyen
Bu cümle âlemi yaktın Nik
Bu yazık milleti ettin kul,
Ne zaman ki tahta çıktın Ni

[*] Kars, Ardahan ve Oltu yerlileri 93-den itibaren buralardaki kırk yıllık esaret çağına böyle derler.

306

Karsta kaleiçi mahallesinden bir görünüş

örüdün babanın gittiği yola
Yerişdi[4] islâma nice bin belâ
ce baş bileni bend etti kala[5]
r tutar[6] koymadın yıktın Nikola

aldın cümle nasa bir ayrı, gayrı
usu anlamaz şer ile hayrı
ndi ölkenin bağrı hem böğrü[7]
zehirli hançer soktun Nikola

mi olanları sürdün Sibir'e
adı zulüme şiddet cebire
khol, Malakan'a hem Tokhobor'a
aşu ettin bizi çıktın Nikola

ce şen yerleri veran eyledin
âli buldun bu yerleri yayladın
ediğin yeri böldün payladın[8]
âma kem gözle baktın Nikola

zlım Ardahanı çöle döndürdün
ce hanedanı tahttan indirdin
câyet edeni yaktın yandırdın
birine bir kulp taktın Nikola

düvele kurdun nice düzeni[9]
mazsın açıla okur yazanı
nadırsın hile ile kazanı
ı dünyaya kazık çaktın Nikola

anşeher, Kırım hemi Dağıstan
, Türkman, Hive, Turan, Türkistan
el Edilbecan[10] Çerkez, Gürcistan
lmünle canını sıktın Nikola

ran böyle kalmaz dolanır elbet
lli etmemiş olmaz adâlet
r gün yerişir ol haktan inayet
nir mevcudun nakdin Nikola

adı (mücahid) islâm mükedder
olmaz gine (kân) dan (mücevher)
âm kılır ise fırsat müyesser
zamanın gör rahat vaktin Nikola

Devrüle devranın yoğ ola varın
Kalka üstümüzden fesadın şerin
Şevketli Alosman zaptede yerin
Karalana ikbal bahtın Nikola

Yanık Mazlûm söyler vasfı halini
Senin zulmün kırdı anın belini
Bir Allaha verdi arzuhalini :
(Dağılsın o tacın tahtın Nikola)[11]

Bu gibi pek uyanıkça söylenmiş (Usta malı) olan parçalardan baska, halk arasında (Karagünler) de Rus idare ve zulmünden kurtulmak dileği yolunda çok yanık ve türlü halk şiirlerine Kars ili ve çevresinde rastlanılır; meselâ Ardahanda (Sefil Hoca) adlı birisinin 12 hanalı (Allah sen halâs et Urustan bizi) nakartlı destanı ile Büyük Harp başlangıcında Karslılarca söylenen (Orta malı) parçalardan (Mevlâm bu Urustan kurtar islâmı) nakaratlı[12] destan bunlardandır.

— Sonu var —

M. Fahrettin ÇELİK

(1) Birce, bir tek, yalnız. (2) Bu beyti (kendisinin öldürüleceğini işaret edenlere) karşı söylemiş oluyor. (3) Bu mısraı da Andon'un (o halde niçin burada çalıp çağırıyorsun) demesine karşı söylemiştir. (4) Yerişdi, erişti.

(5) Kala (kale), burada hapishane demektir. (6) Tutar, destek, istinat, iktidar. (7) Böğür, kaburga yanları, dirsek, boyundaki kaburga yeri. (8) Rusların Türk köy ve yaylalarından en iyi yerleri kendi kolonilerine ve hıristiyanlara bol bol vermesini ve Türklerin kıraç ve yol boylarından uzak yerlerde bırakılmasını anlatıyor. (9) Düzen, dek, hile, kurnazlık. (10) Edilbecan, halk ağzında Azerbaycan. (11) Bu son mısraından ötürü Mazlûmî merhumun kehanetine inananlar vardır (12) Bak. Kars halkevi dergisi, DOĞUŞ sayı 5 (46).

305

Ankara radyosunda

Ankara radyosu perşembe akşamları 21,30 dan 21,45 e kadar zamanını güzel şiirler dinletmeğe hasretti. Bu kararından dolayı neşriyat müdürü Vedat Nedim Tör'ü alkışlamalıydık. Çünkü hatıra gelen şu idi: Radyomuzda güzel inşad kabiliyeti olan sanatkârlar Türk şiirinden seçilmiş parçalar okuyacaklardı. Bunlar, üzerlerinde ittifak edilmiş mükemmel, klâsik sayılabilecek manzumeler olacaktı. Ara sıra ufak tefek yenilikler yapılsa bu yolda yürünecek sanıyorduk. Halbuki böyle olmadı. Mikrofonun başında birbirlerine hayran bir takım gençler toplandı. Bunlar birbirlerinin şiirlerini okumaya başladılar. Radyo, onların davasını güden bir neşriyat vasıtası haline girdi.

Yeni teşekkül eden bir edebî mektep için, bu tarzda hareket pek doğru olsa bile, halkın malı sayılan Ankara radyosunun böyle bir zümrenin davasını gütmesi epey acaiptir.

Daha neşriyatın başlangıcında edebiyat tarihini değiştiren bir taznif ortaya atıldı : Türk edebiyatının klâsikleri saz şairleridir, dendi, divan şairleri; Fuzulî'ler, Bakî'ler, Nef'i'ler, Nedim'ler değil.. Belki böyledir, belki de böyle değildir. Fakat Ankara radyosunda şiir okuyanların vazifesi ortaya bir takım yeni nazariyeler mi koymaktı? Yoksa şimdiye kadar kıymetleri üzerinde birleşilmiş parçaları okumak mı? Meselâ, radyo, millî edebiyat durumunun tanınmış hececi şairlerinden yalnız bir tanesini - kefareti zünup kabilinden - neşriyatı arasına alıp öbürlerini afaroz etti, niçin? Bunların okunacak şiirleri yok mudur? Veyahut okunursa dinleyenler hemen radyolarını kısar, ve bir daha abone olmazlar mı?

Değil, bir radyo müessesesi, bir edebiyat tarihi müverrihi için bile bu kadar şahsî hareket etmeğe mesağ yoktur.

Bunun sebebi şundan ileri geliyor: Bizde bir işi ellerine alanlar ona hemen kendi isteklerini de karıştırıyorlar. Salâhiyetlerini şahsî arzulariyle beraber kullanmakta beis görmüyorlar. Türk şiirinde sahici kıymet olanları Vedat Nedim Tör'ün beğenip beğenmemesi değiştiremez. Haftada bir çeyrek saatlik inşat içine sıkıştırılacak bir şöhretin ne değeri olur! Hakikî sanat eserleri ebediyet içindir.

Fakat neden böyle oluyor? Radyoda böyle, mecmuada böyle, antolojide böyle!

Elimizdeki nüfuz ve salâhiyeti bitaraf kullanmak, şahsımızı unutmak hiç kabil değil midir?

Vedat Nedim Tör, emin olsun, ki bir kıymete sahip olanlar sanatkârlar onun dostluklarından istifade etmeyi hiç düşünmezler. bundan mahrumiyete de ehemmiyet vermezler. Fakat bu tarzın bir usul, bir âdet, bir anane oluşu hepimiz için fena bir şeydir!

ÇINARALTI

Anadoludaki
Hıristiyan Türklere ait araştırmalar

Yazan:
BARKIN

I

Türklerin Anadolu kıtasına yaptıkları büyük istilâlar kendilerinin Asya içlerinde islâmlığı kabulünden sonra olmuştur. 1071 yılındaki büyük Malazgird zaferini Anadolunun Türk siyasî hakimiyeti altına girmesinin başlangıcı olarak kabul edersek gerek bu zaferi kazanan Selçuk Türklerinin ve gerek ondan sonra gelenlerin islâm olması dolayısile klâsik tarihin göze çarpan yüzünde Anadoluya yalnız islâm Türkler gelmiş gibi görünür. Halbuki bu ordularla ve teşkilâtlandırılmış kütleler halindeki istilâlardan çok önce Türkerin iç Asyadan Yakınşarka ve Anadoluya doğru devamlı sızıntılar tarzında bir istilâ ve birleşme hareketleri olmuştur. Bu hareketler kısmen küçük Türk orukları ve kollarının silâhlı ve cebrî girişleri tarzında ve kısmen pasific penetration yani muslihane hulûl suretinde olmuş ve aşağıda göstereceğim delillere nazaran en aşağı birinci hicret yani 7 inci milât asrından beri Türkler arkası kesilmeden Anadoluya gelip yerleşmişlerdir.

Bu yerleşmeye ait türlü delilleri ayrı ayrı sayıp dökmek bahsi uzatacağından iddiamın isbatı için aşağıdaki iki delili göstereceğim. Bunlardan biri 440 hicrî (1049 milâdî) tarihinde yani Malâzgird zaferinden 22 yıl evvel Tebrizde tertip edilen ve Erzurum civarındaki Yağan Paşa köyünde ve Yağan Paşa oğulları elinde bulunan bir vakfiyedir. Onuncu milât asrı sonlarına doğru Özbek adlı ve Divan Halil ünvanlı bir Türkün reisliği altında bir Türk kabilesi Kirman'a göçmüş ve bir müddet burada kaldıktan sonra Erzurum taraflarına gelip pasinlerde yerleşmistir. Bu kabile Gürcü kırallarile bir çok savaşlar yapmış ve bir çok köyler ele geçirmis ve zaptettiği köylerden bazılarının gelirini kendi adına yaptırdığı bir cami ile soyu sopu için yaptırdığı bir türbeye vakfe-miş. Vakfiyede adı geçen köylerin çoğunun isimleri Türktür, buraya yazıyorum: Akçaşar, Ketancı, Egrik, Çermik, Akçaboncuk, Pekecik, Kozlu, Alaca vesaire.. (*Abdürrahim Beygu, Erzurum tarihi, İstanbul 1936, sahife 215*).

*Bu vakfiyeden anlıyoruz ki bu köyler Özbek reisin istilâsından şüphesiz çok evvel teşekkül etmişti ve istilâ yıl*larında hıristiyan Gürcü krallarının eli altında bulunuyordu ve belki de hıristiyan Türklerle meskûn idi. Bu tahmini de yine Erzurumda bulunan ve 1200 milâdî tarihine kadar oralarda hükûmet eden Saltık oğullarının bastırmış oldukları bir paranın şekline istinaden ileri sürüyorum. Ahmet Tevhit beyin (meskûkâtı kadimei islâmiye) adlı kitabında resmi basılı olan bu paranın yer yüzünde arap harfleri ile Saltığın kendi ismile beraber büyük Selçuk sultanının ismi, diğer yüzünde de ortada bir haç ile beraber Saint George'un tasviri basılmış bulunmaktadır. (Abdürrahim Beygu, Erzurum tarihi, sahife 39). Bu para bize o zamanki Türk hükümdarlarının islâmlık ile hıristiyanlık arasında pek büyük fark görmediklerini ve kendi aralarında belki müslüman kadar hıristiyan Türkün de bulunduğunu ve her iki zümrenin itikadını sayarak paralarının bir yüzünü müslümanca, öteki yüzünü hıristiyanca bastıkları hakkında bir tahmin telkin edebilir.

Öteki delilim Muaviyeden Türkler hakkında bir hadisi nebevî nakleden İbni Zilkeloğ tarafından söylenen şu sözdür :

(Bir gün Muaviyenin yanında idim. Ermine vilâveti valisinden kendisine posta geldi. Muaviye valinin mektubunu okudu, hiddetlendi, sonra kâtiplerden birini çağırdı ve ona valinin tahriratına söyle bir cevap yaz dedi: «İdarendeki araziye Türklerin akın ve yağma ettiklerinden ve takipçilerin yağma edilen şeyleri kendilerinden istirdat ettiğinden bahsediyorsun. Anan sana matem tutsun. Sakın bir daha böyle harekette bulunma. Türkleri kışkırtma ve onlardan hic bir şey istirdat etme. Çünkü ben Resulullah aleyhisselâmdan işittim: Buyurdular ki Türkler pavşan otu biten yerlere kadar - yani Elcizereye kadar - ilerliyeceklerdir). (Hâmi Danismend. Türklerle Hint ve Avrupalıların menşe birliği. İstanbul 1935. Sahife 148).

Bu ifade dahi bize Türklerin yedinci asırda şarkî Anadoludan içeriye doğru boyuna akınlar yaptıklarını göstererir. Şüphesiz ki bu gelen Türkler hayet Anadolunun münasip bir yeri yerleşiyor veya yerleştiriliyordu.

***

Türkler her nedense Anado ve iklimi ile diğer coğrafya şar Anadoluya çok benziyen Azerbay ve cenubî Kafkas havalisini pek mişler ve bu topraklarda tam yer bulan feyizli bir nebat gibi kök sa yerleşerek buralarını hakikî bir Tü yurdu haline getirmişlerdir. Tü buralardan çok daha geniş toprak istilâ ettikleri ve oralarda dahi büy devletler kurdukları halde - orta hariç! - Ancak bu ülkelerde üre çokluk olmuşlar ve ancak yine bu kelerde öz dillerini koruyarak her kımdan tam ve millî bir vahdet teş edebilmişlerdir. İşte bundandır ki u asırlar zarfında Türk tarihinin kay tiği büyük yayılma ve toplanma dalg ları hep bu yurtların teşkil ettiği m kez etrafında olmuş ve en tehlikeli manlarda buralar Türk milletini gö gitme ve yok olma tehlikelerinden k taran maddî ve ruhî enerjiyi veri bir kelime ile buraları tam mâna (mukaddes vatan) olmuştur.

İslâmlık Türk millî anane ve amülleri ile karışıp Türk milletinin ma uydurulmadan ve böylece bu yolarla pek feyizli bir inkişaf göste Ortaçağ Türküğünün hamuru yoğu madan evvel Türkler halin icabına re bazan Müslüman ve bazan hıristi olmuşlardır. Ama her iki takdirde ş şu veya bu dinin kabulü millî kara ri ve ırk vasıflarını ve hele birlik d gularını değiştirecek bir mahiyet mamıştır. Müslüman veya hıristi Türkler ayni yurtta yanyana, birbi den kız alıp vererek, birbirlerile lık, akrabalık tesis ederek yaşayıp mişler ve kendilerini kardes ve yur rını müşterek vatan bilmislerdir. A doluda hıristiyan ekallivetler mes ve hıristivan - müslüman düşma emperyalist Avrupa devletlerinin işlerine ciddî surette karışmaların sonra başlar. Bu düsmanlık son o kadar sert bir şekil almıstır ki ic doludaki hıristiyan ve müslüman ler arasında bir çok âdet ve ahlâk zevisi ve hele ırk hususivetleri ile bakımından tam bir istirâk olma rağmen biri dinî kisveye bürünüp

306

'inde tecelli eden Avrupa kapitalizmin kutbu etrafında toplanarak işterek vatanın sömürülmesine âlet ış, öteki de yurdu korumak zorunolduğundan bu çeşit ayrılık ve vaet alış da birleşik hayat menfaatin tehdidini görmüş ve nihayet bu ginlik kanlı hâdiselere yol açtıktan ıra en sonunda ana yatandaki kökini kaybeden ve artık hıristiyan ekaletler diye anılan gayri müslüm Türkin uzviyetin bünyesinden attığı ecnecisimler gibi bu topraklardan sürüo çıkarılmasına kadar varmıştır. Anaolu içinde yaşıyan ve ortodoks olduiçin Rum denilen köylü ve şehirli hemen hiç biri rumca bilmezdi ve ınlar gerek tipleri ve gerek âdet ve âkları bakımından bugünkü (Elen) en tamamen farklı idiler. Bu işin ihi cidden pek hüzünlüdür!

***

Bu dediklerimi ispat için Isparta 'akemei şer'iyesinin çok dikkat ve yrete değer bir ilâmını yazıyorum. Bu 1072 hicrî (1662 milâdî) yılına olup bir sureti merhum Hasan Fehefendi tarafından Isparta mahkeşer'iyesinin sicillerinden çıkarılarak mduh Sevket Esendal'a verilmiş ve ıun lûtufkâr müsaadesile kolleksiyoından bana not ettirilmiştir. Vesika ahibi bana Kayseride, Konyada, Ankarada ve iç Anadolunun disehirlerindeki şer'i mahekeme sillerinde buna benzer daha bir çok alûmat ve vesaik mevcut olduğunu ledi. Vesika şudur :

Oldur ki;

(Cavuş mahallesinden mukaddetürk olup halen şerefi islâm ile müerref olan Ahmet meclisi şer'ide bai Bayram Velit Yağmur mahzarında ia edip mahallei mezburde vaki bir rafı istirafı mülküne ve iki tarafı Kei Beşe mülküne ve tarafı âhırı tariki me muttasıl Kerim Beşe tarafında an bahçe ve nısf ahırı li-üm karnışım, Andona vermis idim, sual olunı diyicek gap sual olunup... ilh.

Evahır cemaziyelevvel 1072

Şimdi bu ilâmdan çıkan mühim eticeleri beraberce inceliyelim :

1 — Çavuş mahallesinde oturan e yeni müslüman olan Ahmet evvelce rk imiş ama islâm değilmiş (mukadema Türk olup halen şerefi islâm ile şerref olan!).

İslâmlık beynelmilel bir camia luğundan ve burada artık milliyet aranmadığından Ahmedin islâmdan evvelki halinin belirtilmesinde milliyezikredilmektedir. Ahmedin islâm olmadan önce taşıdığı isim ne idi bilmiyoruz. Ama bu gibi gayri müslüm Türklerin bazan eski Türk isimleri taşıdıkları bazan da islâm olunca arap ismi aldıkları gibi ortodoks iken de rum isimleri taşıdıkları vakidir.

2 — Ahmet yeni müslüman olduğuna göre babası Bayram ve büyük babası Yağmurun da gayri müslüm ve binaenaleyh hıristiyan olması tabiîdir. Bu hal bize tâ 17 inci asır sonlarına kadar Anadolu içinde Bayram veya Yağmur gibi eski Türk isimlerini taşımakta devam eden hıristiyan Türklerin yaşamış olduğunu gösterir. Selçuk, ricalinden olup da Türk ismi taşıyan ve sonradan islâm olunca bu Türk isimleri yanına bir de arap ismi alan bazı mühim şahsiyetlerin hakikî milliyetlerinin tayininde bu nokta çok önemlidir. Karatay, Altunbay, Turumtay gibi..

3 — Ahmet, Çavuş mahallesinde olup sınırı ilâmda yazılı olan yerini li-üm yani ana bir kardeşi Andona vermektedir. Bu ifadede Ahmet Andonu li-üm yani ana bir kardeş diye ayrıca belirttiğine göre bu ailenin durumunun şöyle olması gerekir: Ahmedin anası evvelâ milliyetini bilemediğimiz bir gayri müslüm ile evlenmiş bundan olan çocuğa Andon adı verilmiş sonra bu kadın yine gayri müslüm amma Türk olan Yağmur oğlu Bayram ile evlenmiş ve bundan olan hıristiyan Türk çocuğu önceden şimdi bilemediğimiz bir isim taşırken islâm olduktan sonra Ahmet adını almış. Ahmedin başka babadan olan kardeşi Andonun ve babasının milliyeti ne idi bilmiyoruz. Amma işin gelişi öyle gösteriyor ki her halde Andonun babası da gayri müslüm bir Türk idi ve oğluna kendi dini ortodoks olduğu için bir rum ismi olan Andon adını koydu. Nasıl ki babasının adı Bayram ve büyük babasının adı Yağmur idüğünden üç göbek Türk olan çocuk müslüman olunca Ahmet adını almıştır. Yani sözün kısası iki üvey kardeş olan Ahmet ve Andonun ikisi de Türk çocuklarıdır. Biri müslüman olduğu için arap ismi olan Ahmedi, öteki de ortodoks olduğu için rum ismi olan Andonu ad olarak kabul etmişlerdir.

(Arkası var)

BARKIN

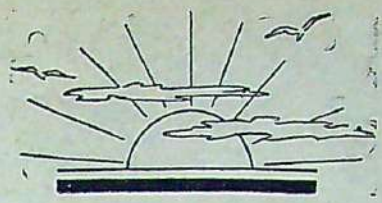

Sularda akşam

Yazan : **Halit Fahri Ozansoy**

Sular ürpermede, akşam bir uzun beste gibi,
Son ışıklar bu sulardan dağılan seste gibi,
O kadar ince fısıltiyle yanıp sönmedeler..

★

Ve deniz kızları esrar ile örtünmedeler..

★

Bir siyah gül gibi vahşi yumuşaklıklardan
Geçiyor sesleri tâ kalbe değen son bir ân,
Süzüyor engini yıldızların öksüz bakışı..

★

Su değil, sanki uzak vuslate bir ruh akışı..

Halit Fahri OZANSOY

Memleket manzaralarından: Zonguldak - Bartın yolu

Devletçilik ve Milli iktısat

13 Birinci Kanun 1941 sayı: 19

Yazan: Nebil BUHARALI

—2—

Geçen makalemizde de tanzimattan evvel Osmanlı hükûmetinde iktisadî işlerin ne dereceye kadar devlet tarafından kontrol edildiğini söylemiştik. Ve bunun gayesi Türk unsurunu iktisatça kuvvetlendirmek olduğunu ve tanzimat devrinde teessüs eden ticaret muahedeleri ve kapitülâsyonlar tesiri ile iktisadî işlerimizin ne şekil aldığını ve nasıl iflâs ettiğimizi anlatmıştık.

Türkiye Cümhuriyetindeki devletçilik hakkında söze başlamazdan evvel devletçiliği ve şekillerini ve hangi hükûmetlerin bu şekillerden hangisine uyduğunu anlatalım :

İktisatçılar; devletçiliği, bu nazariyenin salikleri tarafından yapılması gerekli olan iktisadî icraat ve teşkilâtı devlet elile ve devlet teşebbüsü ile yapmaktır diye tarif ederler.

Bunun birkaç derecesi vardır:

1 — Müfrit sosyalizmde olduğu gibi fertlerin mülkiyet hakkını ve nakdi lâğvederek bütün millî serveti devlete mal etmek, ve idarî tasarruflarda olduğu gibi iktisadî tasarrufları da topyekûn ve doğrudan doğruya hükûmetin eline bırakmaktır ki devletçiliğin en ifratçı şeklidir, buna kommünist devletçilik derler.

2 — Bir de bu kadar ifrata gitmiyen diğer şekilleri vardır; burada mülkiyet hakkını tamamen ilga etmeyip bazı içtimaî ıslahat yaparak, sermaye ile mesaiyi kollayarak mutedil bir sosyalistlik esası üzerine iktisadiyatını kuran; veyahut yine mülkiyet hakkı ve nakid kalmak üzere umumî iktisadiyatını devlet müdahale ve nezaretile sevk ve idare esasını tesis eden hükûmetlerdeki devletçiliktir.

Bunların birincisine Rusya; ikincinin birinci şıkkına; mağlûbiyetten evvelki Fransa ve Avrupada sosyalist partiler tarafından idare olunan sair hükûmetler; ve bir dereceye kadar da İngiltere; kezalik ikinci nev'in birinci ve ikinci şıkkı beraber olmak üzere, Nasyonal-Sosyalist Almanya ile Faşist İtalya misal olarak gösterilebilir ki bu misallerden bazısını gelecek üçüncü bir makalem gözden geçireceğiz. Bundan sonraki 4 ü makalemizde de millî iktisaddan bahsec ceğiz.

★

Büyük Şeflerimiz tarafından çok ha ve mutedil esaslar üzerine kurulan cüm riyet Türkiyemizin iktisadî politikası dev letçilik temeli üzerine kurulmuştur. Bu kı ruluş, modelden biçim beğenir gibi hang hoşa giderse onu beğenmek veya nazariya ait kitaplar gözden geçirilip de esasat aln gibi hissî veyahut nazarî sebeplerden d mayıp belki hâdiselerin mantıkî icabı üzer ne kabul edilmiş bir usuldür ki, bu hâdi leri ve Türkiyede devletçiliğin derecesini s rasile anlatalım :

Türkiyede devletçiliği doğuran sebe türlü türlüdür. Bunların belli balşıları kıs şunlardır: Memleketi imar için gelecek c ecnebi sermayesinin milleti tahammüle m bur ettiği ağır şartlar ve bununla bera arkasında belirecek olan bir tarafın ha

güzarlık ve diğer tarafın istismarcılığı; milli mücahedede bir taraftan Türklerin galebesi ve diğer taraftan zahirde Yunanistanın ve hakikatte istismarcı Avrupanın ric'ati neticesi olarak o esnada Türkiyeye karşı tatbik edilen malî ve iktisadî tazyik ve boykot siyaseti; dahilde ise imar işlerini bayındırlığın kurulmasını başarabilecek büyük sermayelerin ve böyle işlere aklı erecek özel teknisieynlerin yokluğu veay pek azlığı.

Bizim mücadelemiz, Türk tarihinde bir dönüm noktası olan ve bütün Türk âlemi için kutlu neticeler doğuracağı muhakkak bulunan çok büyük bir hâdisedir ki küçük Asyayı ve dünyanın en ehemmiyetli bir geçidi bulunan Boğazları hüküm ve kontrolü altına almak ve bu suretle bütün şarka iyice hükmetmek isteyen istismarcı Avrupanın hulyalarına Allaha ısmarladık demesidir. Bu şerefli vazife bugün yine Türkiyenin elinde kalmıştır. Bu kurtuluş mücahedemizin ululuğunu ve bu işte bize rehber olan millî şeflerimizin himmltlerini iyi bilelim. Bundan dolayıdır ki Türkiyenin bu büyük muvaffakıyeti önünde gerilemeğe mecbur kalan Avrupanın en büyük devletlerinden birinin azametli bir hariciye nazırı parlamentoda şöyle söylemişti: «Türkler dünyanın en ziyade cenkçi bir milletidir. Bunları harp meydanlarında mağlûp edip ram etmek güçtür. Bu milleti bundan sonra iktisadî sahada mağlûp edeceğiz.» ve sahiden bu politikayı tuttular, ilk iş olarak şark ve cenup vilâyetlerimizde şimendifer hatları ve limanlar yapmayı taahhüt eden General Cester mukavelesinin tatbikına ve Cesterin Amerikada bile sermaye tedarikine mani oldular. Bu politika 1935 senesine kadar sürdü gitti. Lâkin Türkiye üç büyük harpten (Balkan, 1914 umumî harbi, millî mücahede) çıkmış ve memleket baştan aşağı harap olmuştu. Bu harap yerler yapılacak; halk düşman istilâsından ve zulmünden yerini yurdunu bırakıp kaçmış, bunlar yurdlarına iade edilecek ve müstahsil bir hale getirilecek; memleketin ötesinde berisinde o zaman içimizde bulunup ecnebi sermayesile ecnebi sevk ve idaresile ve bahusus bazısı teminat akçesi gibi ağır şartlarla işlemekte olan nafıa müesseseleri tasfiye suretile millileştirilecek ve bu gibi bayındırlık tesisatı çoğaltılacak; işte bunların hepsi sermaye, teşkilât ve idareye muhtaçtı. O vakit en çıkar yol olarak bunların devlet elile ve hepsi arasında bir âhenk gözetilerek, bir program altında yapılmasına karar verildi ve memleketin iktisatça idare esasına devletçilik temel oldu.

İlk önce tasfiyeye bu ecnebi sermayeli şirketlerden müsterekülmenfaa tütün rejisi uğradı, çünkü bu şirket millet başına bir belâ idi ve en diri gençliği kaçakçılık ve kolculuk gibi bahane ile birbirine öldürtüyordu. Osmanlı devrinde kaç yüz bin genç bu uğurda mahvolmuştu! Bu tütün meselesi o vakit çok çetin müzakere edildi. Tütüncüler ve alâkalılar hep bandrol usulünü daha uygun ve pratik buldukları halde devletçe kabul edilen esasa aykırı olmamak üzere hükûmet elile idaresi muvafık görüldü. Bundan sonra Osmanlı imparatorluğu içinde müstakil bir ecnebi idare kuran ve istismarcı yabancı sermayenin vekili olan mahud «Düyunu umumiye» nin elinden diğer inhisar maddeleri çekip alındı. (İspirto, tuz ve saire inhisarları). Bunlar arasında ipek ve koza öşürü de «Düyunu umumiyeye» karşılık tutulduğundan evvelce bunu da bu ecnebi idare toplardı. Lâkin hakcasını söylemek lâzımgelirse bu hususta bazı ıslahat ile varidatı çoğaltmak çarelerine de başvururdu. Meselâ ipekçiliği, kozacılığı, dutçuluğu ve fennî tohum yetiştirmeyi ıslah ve ilerletmek için hususî kurslar açar, muallimler, müfettişler gönderlr, müsabakalar düzer ve muvaffak olanlara nakdî veya hediye mükâfatlar verirdi. Hediye mükâfatları ekseriya tohum açmak hususunda lâzım bir âlet olan hurdabin idi. Bu suretle koza öşrü varidatı, ve halkın serveti çoğaldığı gibi Türk ipek böceği tohumu değil yalnız dahilde İran ve Kafkasya gibi ipek böceği tutulan yerlerde de çok rağbet kazanmış ve memlekete bu yüzden hayli para girmekte bulunmuştu ki varidatı çoğaltmak için ayni zamanda ıslahat yapmak, muzır ve matrahlarını zayıflatan vergileri mazarratsız ve daha verimli bir şekle koymak dahi millî iktisadın ve devletçiliğin bir cüz'ü olduğundan bu meseleyi de söylemeden geçemedik. Biz yine bahsimize devam edelim:

Eski düyunu umumiye inhisarlarını devletleştirdikten sonra, bir taraftan iktisadî ve

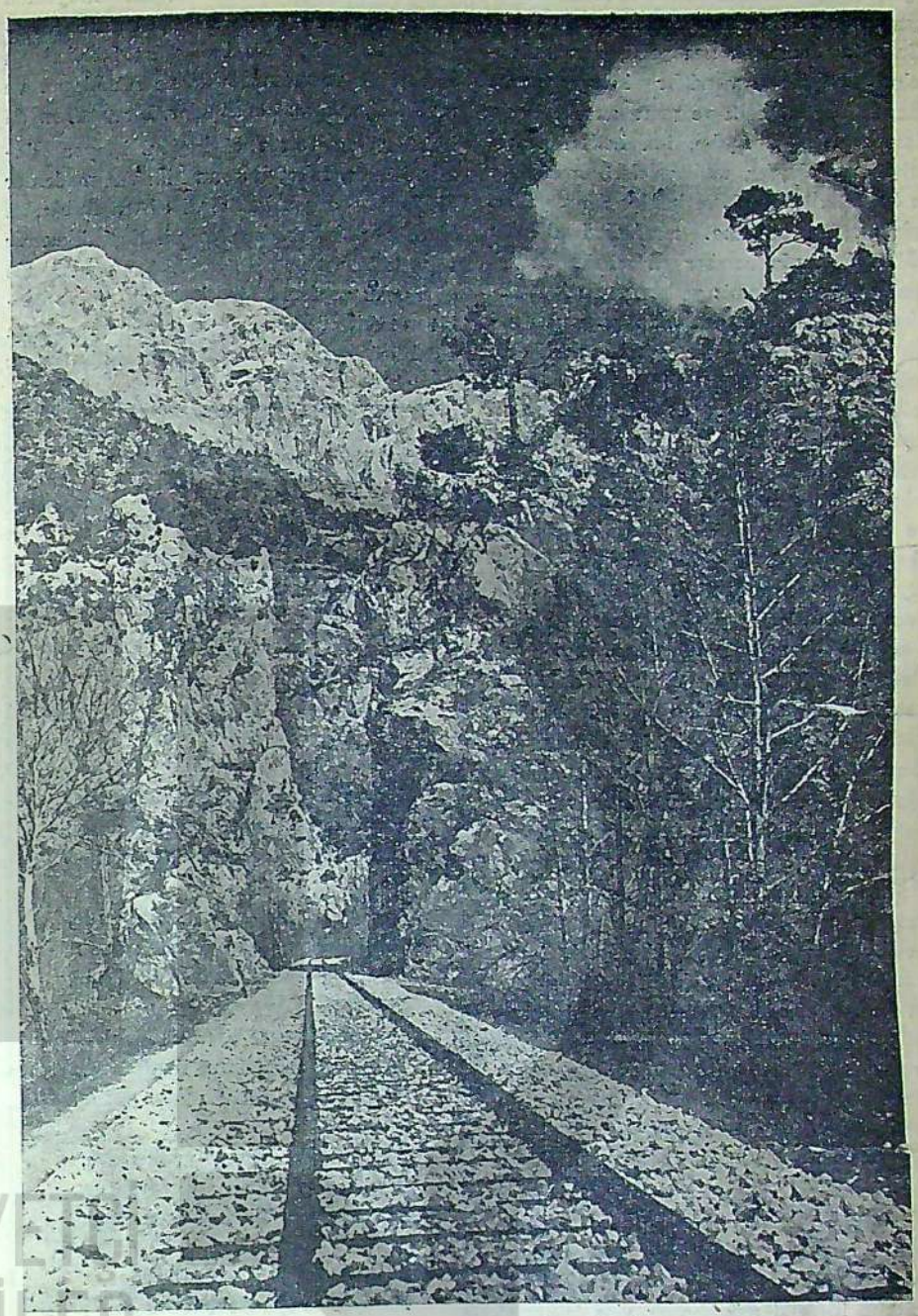

Memleket manzaralarından: Toros dağlarında demir yolu

diğer taraftan da memleketin müdafaası noktasından kara ve deniz münakalâtının devlet elinde toplanmasına sıra geldi, evvelâ Anadolu - Bağdat şimendifer kumpanyasının elinden Bağdat hattı ve sonra sırasile İzmir, Kasaba, Nazilli, Aydın, ilh. hatları ecnebi şirketlerin elinden mukaveleleri mucibince ve bedellerile alındı ve balşıca deniz yolları nakliyatı da hükûmet tarafından deruhte edildi. Bununla beraber en mühim bir işi, yani yeni yeni demir yolları yaparak memleketin içlerini, eski zamanda bakımsız bırakılmış olan lâkin birer serbet hazinesi olan doğu ve cenup vilâyetlerini merkeze ve iskelelere bağlamak gibi en hayırlı ve önemli teşebbüsü genç Türkiye hükûmetimiz kuvvetli ellerine aldı. Bu büyük işi haricin ne teknik ne de zerre kadar olsun içi zehirli ve üstü altın yaldızlı sermayesine muhtaç olmadan başardı ki çok büyük bir muvaffakıyettir ve bu şeref Millî Şefimiz İnönünün memlekete büyük yadigârlarından biridir. İşte bu hatların kıymet biçilmez hayırlı verimlerini bugün toplamaktayız. Memleketin bataklıkları durgun suları hattâ akar sularının tahribatı yurdumuza, nüfusumuza çok zarar vermekte idi. Bunların da kurutulması akıtılması, cereyanlara çeki düzen verilmesi ve bu suretle ekilmeye elverişli bir çok verimli sahalar elde etmek, yurdda salgın olan sıtmayı önlemek gibi faydaların temin edilmesi de millet hazinesinin ayırdığı tahsisat ve devlet teşkilâtı ile yapıldı veya hâlâ yapılmaktadır. Kezalik muhtelif taraflara doğru şoseler, köprüler, transit yolları yine millet sermayesi ve devlet himmetile başarıldı ve devam olunmaktadır. Devletçiliğin esasını almış olan bir hükûmetin şehirlerinde ecnebî şirketlere yer olmıyacağından Istanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerimizde ecnebî sermayelerle kurulmuş ve hâlâ bunlar elile işletilip içimizde türlü türlü istismar ve istifade vasıtaları olarak işlemekte bulunmuş olan tramvay, hava gazı, elektrik tenviratı, su.. ilh gibi müesseseler yine hükûmet tarafından satın alınıp devlet veya belediyeler elile işletilmeğe başlandı.

Böyle nafıa tesisatından başka memleketin umumî iktisadiyatının kalkınması ve iyi bir mecrada yürümesi; toprak mahsullerinin tefeciler ve tufeyliler lehine heba olup gitmemesi ve ayni zamanda cinslerinin ıslahı için devlet elile ve devlet sermayesile iç ve dış ticaret ofisleri toprak mahsulleri ofisi ve diğer mümasilleri gibi müesseseler kuruldu.

Her devletin elinde hiç olmazsa harp sanayii gibi askerî hizmetlerde kullanmak üzere bazı fabrikalar bulunur. Mümasil müesseseler Osmanlı hükûmeti devrinde de vardı. Bunlar harpler ve ecnebi işgalleri dolayısile harap veya verimsiz bir halde cümhuriyet hükûmetimizin eline geçti. Hükûmetimiz bunları bir merkeze topladı ve bunları ıslah imar ve işletmek üzere lâzım gelen sermayeyi hazırlamak üzere sanayi ve maadin bankasını kurdu, sonra da bu fabrikaları memleketin hiç olmazsa asgarî ihtiyacına göre bir plân çevresinde çoğaltarak Sümerbanka bağladı ve bu banka bu fabrikaların bankeridir ve umumî alım ve satımlarını ve malî ihtiyaçlarını temin eder. Bir taraftan da hükûmet madenlere el koydu, işleyen demir, kömür, bakır, kurşun ilh.. gibi madenler hükûmet sermayesile teşkil edilen Etibankın idare ve müzaheretine verildi. Keşfedilmemiş veya tetkikata muhtaç bulunmuş madenlerle uğraşmak ve fennî cihetleri taharri ve tesbit etmek üzere de bir maden arama enstitüsü kuruldu. Memleketin iktisatça ve sanayice ve bahusus harp sanayiince daha iyi kalkınması için beşer senelik plânlar hazırlandı. Umum memleketin elektriklenmesi için su cereyanlarından veya maden kömürü merkezlerinden bu hususta istifade cihetî düşünüldü. ilh ilh..

Buraya kadar saydığımız şeyleri devletçilik esası sayesinde dünyada iktisatça durumun en müsaadesiz olduğu bir zamanda başardık. Bunlar için sırf ecnebi sermayesi celbi imkânı olup ta bu sermaye ile başarmaya kalkmış olsaydık bugünkü günde ödemeye mecbur olacağımız faiz ve amortisman bedelleri belki bütün bütçemizi yutacak ve bizi ecnebi sermayesinin esiri yapacaktı.

Türkiye cümhuriyeti iktisadî siyasetinde ecnebi sermayesine boykot yapmak esasını kabul etmemiş ve bunun memlekete girmesine müsaadekârdır, şu şartla ki gelen sermaye ecnebi mahiyetini değiştirecek ve hiç olmazsa yüzde 51 mikdarında bir Türk sermaye içine girerek sırf milli bir şekil alacaktır. Ne yapalım sütten ağzı yanan yoğurdu bile üfleyerek yer.

Sözümüzü keserken şunu da ilâve edelim ki: Kaç senedir dünyada hüküm süren iktisatca buhranlardan ve imar ve nafia malzemesi olarak birden çok miktarda hariçten memlekete getirtmek mecburiyetinde kaldığımız malzeme ve eşyalardan mütevellit döviz temevvüçlerini, para istikrarsızlıklarını önlemek, kontenjan ve klering meselelerini ve ithalât ve ihracat düzenliğini elde tutmak için Cümhuriyet hükûmetimiz hep hayırlı müdahalelerde bulunmuş ve millî servet için büyük ve hayırlı sonuçlar elde etmiştir. Buna binaendir ki bizim devletçiliğimiz; «mahiyeti eşyadan» ve işin gelişinden doğmuş tabiî bir devletçilik olup millet ve yurd lehine mutedil ve yerinde bir şekildir, muteber olanı da budur. Çünkü komünizm şeklinde olmadan bile ifrata giden devletçilik, muzırdır. Buna iktisatçılar hipertrophie de l'Etat «Devletin sahasından fazla vazife tekabbül etmesi» derlerken bu fazla vazifeler girift ve muaddel usullerle muamelenin selâmetine mani olacağından, serbest çalışmak isteyen fertlere de iş sahasını azaltacağından memlekette işsizliğe ve genel ekonomi hayatında durgunluğa sebep olur, memlekette teşebbüs kudretini azaltır ve neticede sefalet artar. Onun içindir ki klâsik iktisatçılar devletçilikte çok ileri gitmeyi faydalı bulmazlar.

Nebil Buharalı

Çocukluk

Bir deva yok bu kökleşen derde,
Geçmiyor, geçmiyor gönül yarası!
Nerdesin, şen çocukluğum nerde?

Gölgem olmuş uzun bir iz yerde,
Bir büyük sevgi alnımın karası.
Bir deva yok bu kökleşen derde.

Ufka baktım: O bir inik perde..
Bahtımın bir harabe manzarası.
Nerdesin şen çocukluğum nerde?

Aya baktım: küserdi göklerde...
Bitmiyor rüzgârın da yaygarası.
Bir deva yok bu kökleşen derde.

Bir isim kaldı şimdi ezberde...
Kanıyor tâ içimde hatırası,
Nerdesin şen çocukluğum, nerde?

Edip AYEL

Fransız klâsik nazım şekillerinden:
Villanelle

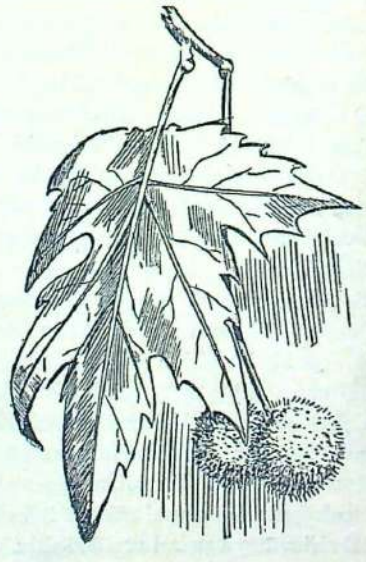

Yazı Dili münakaşaları

Yazan :
Ali Canip Yöntem

— Geçen sayıdan —

kat edilemez. Genç fikirlere ve genç emlere iddiay-ı temellük eden e-ıdiler bilmelidirler ki bu diyarın Fü-î gibi, Nef'i gibi, Nedim gibi, Ab-lhak Hâmid gibi erkân-ı azimüşşanı ılunan bir saltanat-ı edebiyesi vardır lisanımızın şekl-i hazırı altı yüz se-ik sa'-yi beligın eseri ikmal ve ke-alidir. Bu lisan tahrib edilirse o sal-atın yerinde «Vardar» yeli eser.»

Zavallı masum ve coşkun Süley-a Nazif'in icat ettiği «Nâhudâ-yi dânâşinas» terkibi kendinden evvel dü ve unutuldu.

★

Ziya Gökalp'ın Malta dönüşü yarbakır'da çıkardığı Küçük Mec-a'nın 5 haziran 1338 «1922» ta-ilk sayısında Ziya şunları yazmış-

«Ömer Seyfeddin bugünkü edebî rkçemizin Christophe Colomb'udur. er Seyfeddin Bulgaristan hududün-a, bir köyde bölük kumandanıydı. O-dan, Selânik'te çıkan Genç Kalemler ecmuasına muttasıl mektuplar yazı-du : Edebiyatımızın yeni bir lisan-canlanacağını, milletimizin bu li-'a kurtulacağını sarsılmaz bir iman-telkin ediyordu. Bu yeni lisan, es-lisandan yalnız iki noktada ayrı bu-acaktı : arapça, acemce terkiplerle atlardan hâli olmak.

Bu mücadeleye muhtelif zaman-da takım takım bütün gençler iştî ettiler. Yeni lisan cereyanı dal'a-arak türkçülük, halka doğruculuk, 'lî hars hareketlerinin doğmasına se-ep oldu. İşte, bütün bu fikrî cere-ıların başlangıcı, Ömer Seyfeddin' saf, masum ruhunda feveran eden , müstevli bir iman sıtmasıydı.

Ömer Seyfeddin, bildiğine kuv-etle inanan, inandığını derhal icraya bbüs eden basit ruhlu insanlardan-. Kumanda ettiği hudut bölüğünün hmetçik'leri gibi gurur, tefahur, nfaat hislerinden uzaktı. Büyük bir eddüdün ilk müctehit ve mücahidi 'duğu halde, başkalarını pîşva, kendi-ni peyrev göstermeğe çalışırdı. Mef-îresini yükseltmeğe ikdam edenlere, ahsını beyenmeseler bile, kul kurban olmaktan çekinmezdi. Eserlerini çok kıymetli görmiyen daha derin, daha ince sanatkârları, açtığı yoldan yürütebilmeğe, işte bu samimî mahviyeti, bu tasannusuz feragati sayesinde muvaffak oluyordu. Ömer Seyfeddin, edebiyat lisanında istediği inkılâbın tamamiyle husule geldiğini gördükten sonra hayata veda etti. Bu saadet, müceddidlerden çoğuna nasip olmamıştır.»

★

Ziya Gökalp'ın hakkı vardı; çok zaman geçmedi, Balkan Harbini müteakip kendini gösteren edebiyat, yeni bir dil, yeni bir şive, yeni bir görüş, ve yeni bir ufuk arzetti : İşte Yakub Kadri'nin, Refik Halid'in nesri, işte Ahmed Haşim'in nazmı ve nesri, işte Fazıl Ahmed'in yazıları, işte Reşad Nuri ve Peyami Safa'nın romanları, işte Falih Rıfkı'nın bütün yazıları, işte bu yeni devrin en güzel şiirlerini yaratan Orhan Seyfi'nin, Yusuf Ziya'nın, Faruk Nafiz'in manzumeleri....

Edebiyatta ecnebi kaideler kalkmış ecnebi kaideler kalkınca ancak bu kaideler sayesinde yazı dilinde tutunabilen lüzumsuz arapça, farsça kelimeler, yerlerini konuşma dilinde yaşayan türkçe kelimelere bırakmıştır. Artık hiç bir muharrir, -survivant : artta kalanlar müstesna-, «Ay» varken «mâh» ı, «kamer» i, «güneş» varken «şems»i, «hürşid» i, «afitab» ı, «deniz» varken «bahr» i, «derya» yı, «ağaç» varken, «şecer» i, «draht» ı... aklına getirmiyor ve türkçeleri kaybolmamış arapça, farsça kelimelerde asla bir güzellik bulmuyorlardı. Beyoğlu'ndan nihayet Tarabya ya kadar gidebilen Türk romanının sahası bütün Anadolu oldu.

Edebiyat dili konuşma diliyle tamamen birleşmiş, yazı dilimiz bütün garp dilleri gibi bu noktadan tabiîleşmişti. Ancak mes'ele burada bitmiş değil, burada başlamıştı : edebiyatın dışında kalan sahada başarılacak çok şeyler vardı : ilim dilimiz olduğu gibi duruyordu. Türk lehçeleri arasında mukayeseli gramerimiz yoktu. Dilimizdeki kelimelerin tarihini kronolojik bir şekilde tarihini bilmiyorduk, yâni filoloji lûgatimiz yoktu. Dilimize ait eski vesikaları tetebbu etmemiştik..

Yeni kelimeler

Dilimizden arapça, farsça kelimeleri çıkarıyoruz, yerlerine Türkçe karşılıklarını koyuyoruz. Bu iş dilimiz için bir kazançtır. Fakat, Türkçeleşmiş bütün arapça, farsça kelimeleri çıkaramayız; hiç değilse şimdilik buna imkân yoktur. Öyle ise hangi kelimeleri çıkaracağız ve yerlerine nasıl kelimeler koyacağız? Bunu bir esasa bağlamak her halde faydalı olur. Bu işle uğraşanlar demelidirler ki: şu türlü yabancı kelimeleri önce çıkarıp atacağız ve yerlerine koyacağımız Türkçe karşılıklarında şunlara dikkat edeceğiz.

Gelişi güzel bir tasfiyeciliğin dile faydası değil, zararı dokunduğunu unutmamak lâzımdır. Bir aralık öz Türkçe yazalım diye kelime kadromuzu azalttık, öyle bir hale gelmişti ki gündelik gazetelerin baş makaleleri bile bir iki yüz kelime içinde dönüp dolaşıyordu. Bizim dileğimiz bu değildir. Türkçeyi zenginleştirmek ve güzelleştirmek istiyoruz. Öyle ise ne yapacağımızı bilmeliviz.

Yeni kelimeler için ilk önce akla gelen şey, bunların başka mânaya gelen eşlerinin dilimizde bulunmamasıdır. Meselâ, Ulus gazetesi (matbua) yerine (basma) kelimesini buldu. Belki bu tastamam (matbua) nın tercemesidir. Şu var ki (basma) bizde bir nevi pamuklu bezin ismi olmuştur.

Fransızcalarına bakarak bu türlü kelimeleri kullanmakta beis olmadığını zannetmemeliyiz. Cünkü bu dildeki öbür müteradif kelimeler gibi kendi kendine teşekkül etmiyor. Onu biz ortaya atıyoruz. Kelimenin birinci fiili o kadar canlı ve kuvvetli dururken ikincisini yapmak çok güç olacaktır. (Zarfın içinden bir basma çıktı.) denildiği zaman bunun bildiğimiz kumaş mânasına gelmediğini kim aklına getirebilir?

Daha fenası bu türlü kelimeler çoğalırsa hiç kimse bunun içinden çıkamaz.

★

Fakat bütün bu saydıklarım etraflı ve uzun çalışmalara muhtaçtı. İşte bu çalışmalar da Cümhuriyet devrimizle ve Büyük Atatürk'le başladı, onun büyük halefi Milli Şefimiz İnönü' ile devam ediyor.

— Birinci kısmın sonu —

EN ESKİ ZAMANA AİT TÜRK DESTANI

ALP ER TUNGA DESTANI

Yazan: ATSIZ

Sakalar en eski Türkler olduğu için bunlara ait destanlar, en eski Türk tarihinin izlerini taşımaktadır. Sakaların, Türkistandaki yüksek hâkimiyeti milâttan önce 7 - 4 üncü asırlara ait olduğu için Saka destanı bu çağların tarihî vukuatının destanlaşmış şeklinden başka bir şey değildir. Saka destanı iki parçadır: «Alp Er Tunga» ve «Şu» parçaları. Bunlardan birincisi en eski Türklerin Iranlı Medyalılar ve Ahemenidlerle olan çarpışmalarının, ikincisi de Makedonyalı İskenderle savaşlarının hâtırasını taşımaktadır. Destana göre ikisi de Türk hükümdarıdır.

Türklerin «Alp Er Tunga» veya «Buku Han» yahut «Buka Han» dedikleri bu millî - destanî kahramana ait bizzat Türkler tarafından yazılmış bir parçâ henüz ele geçmemiştir. Kaşgarlı Mahmudun kitabında bazı manzum parçalar vardır ama bunlar Alp Er Tunga vukuatına ait olmayıp onun hakkında yazılmış sagu yani mersiyelerdir. Fakat Alp Er Tunga destanının İranlılar tarafından tesbit edilen parçaları elimizdedir. İranlılar bu Türk kahramanına «Afrâsiyâb» derler. Acem şairi Firdevsî, İranın destanî tarihi olan «Şehnâme» adlı büyük eserini yazarken Afrâsiyabdan çok bahsetmiştir. Afrâsiyâba ait parçaları yazarken Firdevsî yalnız İranlılar arasındaki rivayetleri değil, Türkler arasındaki rivayetleri de görmüştür. Çünkü Firdevsî, Türk padişahı olan Gazneli Mahmudun sarayında ve bir Türk muhitinde bulunuyordu. Şehnâmede, Türk kahramanlarından bazılarına ait isimlerin halis Türkçe olması da bunu isbat eder. Bununla beraber Alp Er Tungaya ait rivayetler, Türklerle Acemler arasında, hiç şüphesiz, birbirinden farklı şekilde yaşıyordu. Bilhassa Türklere ait isimlerin çoğu İran rivayetlerinde acemleştirilmişti. Meselâ «Alp Er Tunga», Acem rivayetlerinde «Afrâsiyâb» olduğu gibi, Alp Er Tunganın kardeşi «Alp Arız» da «Agrîres» olmuştur. Türk rivayetlerinde Alp Er Tunganın kızının adı «Kaz»dır. Acem rivayetlerindeki iki kızının adı ise «Ferengîs» ve «Menîje» dir. Buna mukabil İran rivayetinde, Alp Er Tunganın oğullarından birinin adı «Kara Han», bir kahramanın adı da «Demür» dür; yani halis Türkçe isimlerdir. Asırlarca birbiriyle çarpışmış iki milletin destanlarının da birbirine tesir etmesi gayet tabiîdir.

Aşağıda hülâsasını verdiğimiz Alp Er Tunga destanı, Şehnâmeden alınmıştır. Yalnız Afrâsiyâb ve Agrîres isimleri yerine Türkçeleri olan Alp Er Tunga ve Alp Arız konmuştur. Bu destan kahramanlarının Türkçe isimleri bazı kitaplarda, meselâ Kaşgarlı Mahmudun kitabında vardır.

İranlıların görüşüne göre yazılmış olan ve Firdevsînin kaleminde büsbütün mübalegalı bir şekil alan bu destan, tabiî, Türklerin aleyhinedir. Böyle olduğu halde birçok yerlerinde Türk kahramanlığı itiraf olunmuştur. İranlılar çok defa harikulâde bir şekilde galip gelmektedirler

Dağlardan

Yazan: Halide N. Zorlutuna

Zümrüdden sel olmuş güneş
Akar da akar dağlardan;
Mecnun küllenmez bir ateş
Yakar da yakar dağlardan.

Başlarında yeller eser
«Bizdedir her güzellik!» der;
Kara gözlü gelincikler
Bakar da bakar dağlardan.

Hicrana edip tahammül,
Aşkını haykırır bülbül.
Gönlüne sıra sıra gül
Takar da takar dağlardan.

Yar yürek yakar dağlardan,
Menekşe takar dağlardan
Sel olup akar dağlardan,
Bakar da bakar dağlardan!

Halide Nusret ZORLUTUNA

Alp Er Tunganın bir de tarihî şahsiyeti vardır. Uzun zaman İranlıların en büyük düşmanı olarak kalan, hattâ bir iki defa İranı zaptederek sonunda ancak hiyle ile öldürülen Alp Er Tunga, Sakalar tarihinde, milâttan önce 624 te İranlılar tarafından hiyle ile öldürülen Saka kahramanının destanda aldığı şahsiyetten başka bir şey değildir. Onun destandaki şahsiyetine daha sonraki çağlarda, meselâ Gök Türkler çağında yaşamış olan bir takım Türk kahramanlarının hâtıraları da eklenmiş olmakla beraber esas unsurlar Sakalar çağına aittir :

İran padişahı «Minûçehr» in ölümünü haber alan Turan padişahı Peşeng, İran aleyhine savaş açmak için Türk ulularını topladı: «İranlıların bize yaptıklarını biliyorsunuz. Türkün öç alma zamanı gelmiştir» dedi. Oğlu «Alp Er Tunga» nın içinde öç duyguları kaynadı. Babasına: «Ben arslanlarla çarpışabilecek kişiyim. İrandan öç almalıyım» dedi. Boyu selvi gibi, göğsü ve kolları arslan gibi idi, fil kadar güçlü idi. Dili yırtıcı kılıç gibi idi.

Savaş hazırlıkları yapılırken Türk padişahının öteki oğlu «Alp Arız» saraya gelip babasına: «Baba! Sen Türklerin en büyüğüsün. Minüçehr öldü ama İran ordusunun büyük kahramanları var. İsyan etmiyelim. Edersek ülkemiz yıkılıp gider» dedi. Peşeng, oğluna şöyle cevap verdi : «Alp Er Tunga avda arslan, savaşta savaş fildir. Bahadır bir timsahtır. Atalarının öcünü almalıdır. Sen onunla birlik ol. Ovalarda otlar yeşerince ordularımızı «Amul» a yürütün. İranı atlarınıza çiğnetin. Suları kana boyayım».

Baharda Türk ordusu Alp Er Tungan buyruğunda İran üzerine yürüdü. Dehistana geldi. İki ordu karşılaştı. Türk kahramanlarından Barman İranlılara doğru ilerleyip diledi. İran kumandanı ordusuna bakt Gençlerden kimse kıyışamadı. Yalnız kumadanın kardeşi Kûbad atıldı. Fakat yaşlı Kardeşi ona dedi ki: «Barman genç, arsl yürekli bir atlıdır. Boyu güneşe kadar uzmıştır. Sen yaşlısın. Kan, ak saçlarını k zartırsa yiğitlerimiz ürker». Fakat Kub dinlemedi: «İnsan av, ölüm onun avcısıdır diyerek savaşa çıktı. Barman ona: «Başı bana veriyorsun. Biraz daha bekleseydin ha iyiydi. Çünkü zaman zaten senin hay tına kasdetmiştir» dedi. Kubâd «Ben za dünyadan payımı almış bulunuyorum» d karşılık vererek atını saldırdı. Sabahtan ak şama kadar uğraştılar. Sonunda Barman kı gı ile Kubâdı vurup devirerek Alp Er Tu ganın yanına zaferle döndü. Bunu görün İran ordusu ilerledi. İki ordu birbirine girc Cihanın görmediği bir savaş oldu. Alp Tunga üstün geldi. İranlılar dikiş tutturama yıp dağıldılar. İran padişahı iki oğlunu me lekete göndererek kadınları Zâve dağına y lattı.

Türk ve İran orduları iki gün dinlend ten sonra üçüncü gün Alp Er Tunga yeni saldırdı. İran büyükleri ölü ve yaralı olar savaş alanını doldurdular. Geceleyin İranl lar bozuldu. Bunu görünce İran padişahı v başkumandanı Dehistan kalesine sığındı Alp Er Tunga kaleyi kuşattı. İran padiş kaleyi bırakıp giderken ardına düşen A Er Tunga onu tutsak etti.

312

İrana tâbi Kâbil ülkesinin padişahı olan kahramaş «Zâl» İranlıların yardımına geldi. Büyük savaşlar yaparak Türk ordularını bozdu. Bundan öfkelenen Alp Er Tunga, tutsak bulunan İran padişahını kılıçla öldürdü. Öteki tutsakları da öldürecekti. Fakat kardeşi Alp Arız onu vazgeçirdi. Tutsakları «Sarı» ya göndererek hapsettirdi. Kendisi de Dehistandan «Rey» e gelerek İran tacını giydi. İran ülkesinde padişah oldu. Fakat Sarı» daki tutsakların kaçmasına sebep olduğu için kardeşi Alp Arızı öldürdü.

İran tahtına Zev geçtiği zaman iki ordu yine karşı karşıya gelip beş ay vuruştular. Ortalıkta kıtlık oldu. Sonunda insanlık bitmesin diye barış yaptılar. İranın şimal ülkeleri Turanın oldu.

Fakat Zev ölünce Alp Er Tunga yine İrana saldırdı. Kardeşi Alp Arızı öldürdüğü için babası kendisine dargındı. Fakat yeni İran padişahı da ölüp İran tahtı yine boş kalınca Turan padişahı Peşeng, oğlu Alp Er Tungaya yine haber yolladı. Ceyhunu geçerek İran tahtına oturmasını bildirdi. İranlılar Türk ordusunun geleceğini duyunca korkup «Zâl» e baş vurdular. Zâl artık kocadığını söyliyerek oğlu Rüstemi yolladı. İki ordunun öncüleri arasındaki karşılaşmada Rüstem Türkleri yenerek Keykubâdı İran tahtına çıkardı. Asıl orduların çarpışmasında ise Rüstem Alp Er Tunga ile karşı karşıya geldi. Alp Er Tungayı yenecekken Türk bahadırları onu kurtardılar. Rüstem bir hamlede 1160 Türk kahramanını öldürdüğü için Türkler yenildiler. Ceyhunu geçtiler. Alp Er Tunga babasının yanına döndü. Babasını barışa kandırdılar. Barış yaptılar.

İran tahtına Keykâvus geçtikten sonra Araplar isyan ettiler. Fakat galip gelen Keykâvus bir ziyafette sarhoş edilerek bağlandı. Bu haber İranı karmakarışık etti. Alp Er Tunga büyük bir ordu ile Arapların üzerine atılarak onları yendi. Türk ordusu İrana yayılarak herkesi tutsak etmiye başladı. İranlılar yine Zâlden yardım istediler. Zâl Araplarda tutsak olan Keykâvusu kurtararak onların ordularını da kendi ordusuna kattıktan sonra Türklere yöneldi. Kanlı bir savaşta Turanlıların yarısı öldü. Alp Er Tunga yenilerek kaçtı.

Bir gün İranın yedi ünlü pehlivanı Rüsteme, Turana giderek Alp Er Tunganın avlağında avlanmağı teklif ettiler. Sirahs civarındaki bu avlağa gidip yedi gün kaldılar. Alp Er Tunga bunu duyunca ordusuyla geldi. Teke tek dövüşlerde Türk pehlivanları İranlılara üstün geldilerse de işe Rüstem karışınca yedi pehlivan ile birlikte Türk ordusunu dağıttı. Hattâ az kalsın Alp Er Tunga da tutsak oluyordu.

Keykâvus İranda eğlenceler, aşk oyunları ile uğraşırken Alp Er Tunga Türk atlılarıyla ilerledi. Bu haber Keykâvusa geldi. Oğlu Siyâvuş ile Rüstemi Türklere karşı yolladı. Türk öncülerini yenerek Belh kalesini aldılar. Bu sırada kötü bir rüya görüp bunu tabir ettiren Alp Er Tunga, beğlerin fikrini de alarak İranlılarla barış yaptı. Onlara rehineler verdi. Buhara, Semerkant ve Çaç şehirlerini bırakıp «Gang» şehrine çekildi. Fakat bu barışı istemiyen Keykâvus, Rüsteme ve Siyâvuşa kızıp kötü muamele ettiğinden Rüstem kendi ülkesine çekildi. Siyâvuş ta Alp Er Tungaya sığındı. Türklerin payıtahtı olan Gang şehrine kadar büyük saygı görerek geldi. Kendini çok sevdirdi. Hattâ Türk kahramanlarından «Pirân» ın kızı ile ve biraz sonra da Alp Er Tunganın büyük kızı olan güzel «Ferengis» ile evlendi. Pirânın kızından bir oğlu oldu. Adını Keyhüsrev koydular.

Bir müddet sonra Siyâvuşu çekemiyenler Alp Er Tungaya aleyhinde sözler söyliyerek aralarını açtılar. Siyâvuş öldürüldü. Bunun üzerine Rüstem yine ortaya çıktı. İlk çarpışmada Alp Er Tunganın oğlu «Sarka» yı öldürdüler. Alp Er Tunga bunun öcünü almak için bizzat yürüdü. Fakat savaşı İranlılar kazanarak onu Çin denizine kadar kaçırdılar. Rüstem Turanlıları nerede bulduysa öldürüp altı yıl Turanda kaldıktan sonra çekilip yurduna geldi.

Alp Er Tunga Turanın yıkıldığını, Türklerin öldürüldüğünü görünce kan ağladı. Öç almağa ant içti. Ordu toplıyarak İrana girdi. Ekinleri yaktı. İrana hâkim oldu. Kıtlık çıkarak İranlılar açlıktan yedi yıl kırıldılar. Bunun önüne geçip İranı kurtarmak için Keyhusrevi Turandan kaçırdılar. Keykâvus, torunu Keyhusreve tahtı bıraktı. Keyhusrev Alp Er Tungadan öç almak için ordusunu hazırladı. Fakat bu ordu daha Alp Er Tunga ile karşılaşmadan bozuldu. Keyhusrev yine ordu yolladı. Türklerden Bazur adında birisi büyü yaparak dağlara kar yağdırdı. İranlıların elleri tutmaz oldu. Böylelikle İran ordusunu doğradılar. İranlılar yine Rüstemi yolladılar. Harikulâde savaşlardan sonra Rüstem Türk ordusunu bozup Türk ordusunda bulunan Çin hakanını da tutsak etti.

Alp Er Tunga bu haberi alınca pek üzüldü. Uluları toplayıp danıştı. Bunlar: «Ne yapalım! Çin, Saklap orduları bozulduysa Turan ordusuna bir şey olmadı. Anamız bizi ölmek için doğurdu» dediler. Alp Er Tunga hazırlığa başladı. Oğlu «Şide» onun maneviyatını yükseltti. Bu savaşa Turan ordusu tarafından, Çin dağlarında oturan «Pûlâdvend» adında bir cin de ordusuyla iştirak etti. İran pehlivanlarını yendiyse de sonunda Rüsteme yenildi. Bunun üzerine Turan ve İran orduları çarpıştı. İranlılar kazandı. Alp Er Tunga

Kürşad

Ferhadın kuvveti aşkından doğmuş,
Senin kuvvetin de; kanından Kürşad.
Mecnun Leylâ için kurtları boğmuş,
Sen ise oldun tek, canından Kürşad.

Dağlara seslendim : Yasınız nedir?
Dediler bilinmez bir bilmecedir.
Anladım derdiniz iki hecedir,
Ormanlar titriyor şanından Kürşad.

Ne bir Ferhat gibi dağları yarsam,
Ne bir Mecnun gibi Leylâmı sarsam,
Yalnız üç gününde Tanrıya varsam,
Ahd olsun ayrılmam yanından Kürşad.

Yusuf KADIGİL

kaçtı. Bundan sonra Keyhusrev dünyanın üçte ikisine hâkim oldu. Bir gün sarayında şarap içerken Turan sınırından İranlılar gelip Turanlıların kendilerine zarar verdiğini söylediler. Keyhusrev bu işi halletmek için İran kahramanlarından «Bijen» i gönderdi. Bijen sınırda ve Turan tarafındaki bir ormanda, yanındaki güzel kızlarla eğlenen «Menije» yi gördü. Menije, Alp Er Tunganın kızıydı. Birbirlerini sevdiler. Menije onu Turana, sarayına götürdü. Alp Er Tunga bunu duyunca çok öfkelendi. Bijeni kuyuya hapsetti. Kızını da kovdu. İran padişahı genç kumandanının gelmediğini görünce yine Rüstemi yolladı. Rüstem tüccar kılığında Türk payıtahtına kadar gitti. Bijeni kurtardığı gibi Alp Er Tunganın da sarayını basarak onu kaçırdı. Menijeyi İrana gönderdi. Alp Er Tunga ise yeniden ordu yığarak yürüdü. İran ordusunun arkasında «Bisütun» dağı vardı. Yine Rüstemin sayesinde İranlılar bu savaşı kazandılar. Alp Er Tunga, Karluğa kadar kaçtı. Beğlerine dedi ki: Ben dünyaya buyruğumu geçiriyordum. Minûçehe zamanında bile İran Turana denk olamamıştı. Fakat bugün İranlılar hayatımı sarayımda bile tehdit ediyorlar. İyi bir öç almayı düşünüyorum. Bin kere bin bir Türk ve Çin ordusuyla yürüyelim.» Toplanmağa başladılar. Fakat bizzat Alp Er Tunganın iştirak etmediği ilk savaşı İranlılar kazandılar. İran padişahı asıl Alp Er Tungayı yok etmek istiyordu. Yeniden her yandan ordular toplayarak ilerledi. Alp Er Tunga bin kere bin ordusunun üçte ikisini toplamıştı. «Beykent» şehrinde oturuyordu. Karargâhında pars derisinden çadırlar vardı. Kendisi altınlı ve mücevherli bir taht üzerinde idi. Karargâhın önünde bir çok kahramanların bayrakları dikili idi. İleriye gönderdiği ordunun bozulduğunu duyunca başı döndü. Öç almadan dönmemeğe ant içti. Oğlu «Kara Han» a ordusunun yarısını vererek Buharaya gönderdi. Oğullarından Şide (ki asıl adı Peşeng idi), Cehen, Afrâsiyâb, Girdegîr, ve oğlu «İlâ» nın oğlu Güheylâ bu orduda idiler. Çigil, Taraz, Oğuz, Karluk ve Türkmenler çerisini teşkil ediyordu. İki ordu karşılaşınca ilk önce İran padişahı Keyhusrevle Alp Er Tunganın oğlu Şide teke tek döğüştüler. Şide öldü. Alp Er Tunga bunu duyunca saçlarını yoldu. Ertesi gün iki ordu akşama kadar savaşıp ayrıldılar. Daha ertesi gün yine çarpışıldı. Alp Er Tunga kükremiş gibi saldırıyordu. İranın büyük pehlivanlarından bir kaçını öldürdü. Keyhüsrevle Alp Er Tunga karşı karşıya geldiler. Fakat Turan pehlivanları onun İran padişahıyla dövüşmesini istemiyerek atının dizginlerinden tutup geri götürdüler. O gece Alp Er Tunga ordusunu alıp Ceyhunun ötesine geçti. Kara Hanın ordusuyla birleşip Buharaya geldi. Biraz dinlendiler. Sonra payıtahtı olan Ganga geldi. Bu şehir cennet gibiydi. Toprağı mis, tuğlaları altındı. Her yerden ordular çağırdı. Bu sırada casusları Keyhüsrev Ceyhunu geçti diye bildirdiler. Keyhüsrev ilk önce Suğda geldi. Bir ay kalıp itaate aldı. Yine ilerledi. Türkler İranlılara su vermiyorlar, ordunun arkasında yalnız kalmış İranlı bulurlarsa öldürüyorlardı. Keyhüsrev de önüne çıkan saray, kale, kadın, erkek ne bulursa yok ediyordu. İki ordu «Gülzariyun» ırmağı kıyısında karşılaştılar. Birbirine girdiler. Alp Er Tunganın ordusundan Keyhüsreve korku gelmişti. Ordunun arkasına çekilip Tanrıya yalvardı. Derhal bir fırtına kopup tozları Turan ordusuna doğru atmağa başladı. Türkler bozuldular. Fakat Alp Er Tunga kaçmak istiyenleri öldürerek ordusunu durdurdu. Dönüp yine savaştılar. Gece çökünce iki ordu ayrıldı. Alp Er Tunga ertesi günü yine çarpışacaktı. Fakat kendisine gelen bir haberci oğlu Kara Hanın ordusundan bir Kara Hanın sağ kaldığını bildirdi. Bunun üzerine ağırlıklarını bile toplamadan hızla ordusu ile çöle atıldı. Rüstemi vurmak isteyordu. Keyhüsrev bunu Rüsteme bildirdiği gibi kendisi de onun ardına düştü. Alp Er Tunga Ganga gelip Rüsteme baskın yapmak istediyse de onun tetikte olduğunu görerek vazgeçti. Şehre girdi. Bu kalabalık şehrin kalesi o kadar yüksekti ki üstünden kartal bile uçamazdı. İçinde yiyecek boldu. Her köşesinde kaynaklar, havuzlar vardı. Havuzlar bir ok atımı boyunda ve eninde idi. Güzel bahçeleri, saraylarıyla bir cennetti. Alp Er Tunga ordusuyla Ganga kapandı. Çin padişahına da mektup yazıp yardım diledi. Keyhusrev de ordusuyla gelerek Rüstemle birleşti. Kalenin çevresine hendekler kazdırdı. Odunlar yığıp katranla ateş verdiler. Duvarlar yıkıldı. Şehire hücumla girdiler. Herkesi öldürdüler. Alp Er Tunga sarayının altındaki gizli yoldan 200 beği ile kaçarak kurtuldu. Çin padişahının yanına gitti. Çin hakanı büyük bir ordu hazırlamıştı. Bunu duyan Türkler her taraftan Alp Er Tunganın yanına gidiyorlardı. Keyhüsrev Ganga bir kumandan bırakıp Alp Er Tunganın üzerine yürüdü. Karşılaştılar Alp Er Tunga ona bir mektup yazarak insanlardan uzak ve kendisinin beğeneceği bir yerde teke tek döğüşmeyi teklif etti. Keyhüsrev kabul etmedi. O gün iki ordu akşama kadar çarpıştı. Gece olunca Keyhüsrev, ordusunun önüne hendekler kazdırdı. Bir kısım kuvvetlerini Türk ordusunun gerisine gönderdi. Türkler gece baskını yapıp hendeğe düştüler. Arkalarındaki kuvvetler de pusudan çıktı. Türk ordusunu yendiler. Alp Er Tunga kalan çerisiyle çöle çekildi. Keyhüsrev Ganga döndü. Çin padişahı da Keyhüsrevden korkarak ona elçi gönderdi. Keyhsürev Alp Er Tungayı bir daha yanına almamak şartıyla onunla barıştı. Alp Er Tunga bunu işitince perişan bir halde çöle çekildi. Zere denizine geldi. Bu, ucu bucağı olmıyan bir denizdi. Orada bir gemici vardı: «Ey padişah! Bu derin denizi geçemezsin. 78 yaşındayım. Bunu bir geminin geçtiğini görmedim.» dedi. Alp Er Tunga: «Tutsak olmaktansa ölmek yektir» diye cevap verdi. Bir gemi yüzdürttü. Binip yel' açtılar. «Gangidiz» şehrine vardılar. Alp Tunga orada «Geçmişi düşünmiyelim. Ta yine bana döner» diyerek yatıp uyudu. Keyhüsrev, Alp Er Tunganın suyu geçtiğini haber aldı. Hazırlıklar yaparak bir takım gemileri aldıktan sonra Zere denizinin kıyısına geldi. Yedi ayda denizi geçtiler. Gangidiz aldılar. Bulduklarını kestilerse de Alp Tunga gizlice kaçtı. Keyhüsrev buradan İranın payıtahtı olan Ganga geldi. Alp Tungayı soruşturdu. Kimse bilmiyordu. Halbuki bu sıralarda o yiyeceksiz, içeceksiz çalışıyordu. Kayalık bir dağın tepesindeki mağarayı kendine ev yapmıştı. Bu mağara insanlardan uzak yaşayan «Hûm» adında bir vardı. Bir gün mağarada bir ses işitti. Alp Er Tunga kendi kendine talihine yanıyor. Bu sözlerin Türkçe olmasından yabancının kim olduğunu anlıyan Hûm ona hücum etmek tutsak etti. Fakat o yine kaçarak sıyatladı. Keyhüsrev bu işi duydu. Hiyle ile Alp Er Tungayı sudan çıkararak öldürdü.

30 İkinciteşrin 1941, Malt

ATSI

Vecizeler

Vakit, zannedildiğinden de daha büyük bir hazinedir.

CORNEILLE

★

Kıymetleri ancak elimizden çıktıktan zaman anlaşılan iki şey vardır: Hürriyet ve sıhhat.

H. BECQUE

★

Zevkle katlanılan acı, acı olmaktan çıkar.

A. de VIGNY

★

Yüksek mevkiler dağların tepelerine benzer: Oraya ancak kartallarla yerde sürünen hayvanlar ulaşabilir.

NAPOLEON I

★

İki türlü ifrat vardır: Mantığa hiç vermemek, mantıktan gayri hiç bir şey nimamak.

PASCAL

★

Güzel bir hâtıra yer yüzünde belki adetlerin en hakikisidir.

ALFRED DE MUS

★

Zekâsı kıt olanlara çok konuşup hiç şey ifade etmemek bir Allah vergisidir.

LA ROCHEFOUCAU

★

İnsanın en büyük tasası saadettir; mes olmıya çalışalım.

R. DE GOURMO

314

Bugünkü Türkçülüğün esasları

— X —

Tarihte Türkçülük

Bundan sonra ele alacağımız bahisler mevzuun mazisi, hali ve istikbalini izah edecektir.

Bizde tarih sahasında yapılan türkçülük hareketinin çok eski bir mazisi yoktur. Malûmdur ki Anadolu Türklerinin tarihi Selçuk oğullariyle başlar; fakat Osman oğulları zamanında tarihimiz sadece Osmanlı tarihinden ibaret kalmış, bu hal asırlarca sürüp gitmiştir. Bu sarih hakikati yani Anadolu Türk tarihini Selçuk oğullariyle başlatmak lüzumunu ilk duyan ve yazan doktor Rıza Nurdur.

Eski Osmanlı tarihleri millî tarihimizi Osmanlı hanedanı ile başlatmakta idiler. Bunlar içinde Cihannüma sahibi neşri gibi Selçuk oğullarına kadar Osmanlı tarihini uzatmak zaruretini hissetmiş olanlar varsa da bunların oynadığı rol o derece cüzidir ki zikre dahi değmez.

Tarihte Türkçülük evvelâ millî tarihe âzamî ehemmiyeti vermek demektir. Bu hususta ilk adımı atanlar Mustafa Celâlettin paşa, Vefik paşa ve Süleyman paşadır.

Ahmet Vefik paşa 1238 hicrî senesinin 23 şevvalinde İstanbulda doğmuştur. Babası Paris sefareti memurluğunda bulunmuş olan Ruhüddin efendidir. Bunun da babası Divan-ı Hümayun tercümanlarından Yahya Naci Efendidir. İstanbulda Mühendishane-i berri-i hümayun'da bir az okuduktan sonra Parise gitmiş, orada Saint Louis lisesinde okumuş, sonra devlet memuriyetine girerek vali, Maarif Nazırı, Sadrıâzam olmuş, 1308 şaban 22 çarşanba günü vefat etmiştir.

Ahmet Vefik paşa millî tarihimize mühim hizmetlerde bulunmuştur. Lehçe-i Osmanî adlı eserinde Türk kavimleri meyanında Uygurları, Karlukları, Kalaçları, Ağaçerileri, Kuman, Kırgız, Özbekleri bahse mevzu etmiş, ayrıca Nogay, Karakalpak, Türkmen v. b. Türk guruplarını da zikr ve izah etmiş-

Vefik paşanın torunu bayan Fahrünisa dedesinin hal tercemesini yazarken «maksadı, Türk kavmini, lisanı, edebiyatı, kıyafeti, sanat ve harfleriyle müstakil bir kavim olmak üzere yaşamak eylemek olduğu» nu ayrıca tasrih etmektedir.

Vefik Paşanın millî tarihimize en mühim hizmetlerinden birisi de Ebulgazi Bahadır Hanın Şecerei Türkisini dilimize çevirmesidir. Bu eser noksan bir surette basılmıştır. Ve üzerinde kendisinin adı olmayıp «bir zat marifetile İstanbul Türkçesine tahvil olunmuştur.» ibaresi yazılmıştır. 152 küçük sahife olup noksandır. Kitap daha evvel Tasviri Efkârda tefrika edilmiştir.

Mustafa Celâlettin paşa aslen Lehdir. 1826 da Lehistanda doğmuş,

Bahar

Doğmakta olan gün öyle tatlı :
Rüyaları pembe bir seherden
Kuşlar geliyor sedef kanatlı..
Dalmış rüyamı bekliyorken

Bahçemde açıldı erguvanlar,
Hasret çekilen bahar geldi!
Yoksun, genç sen ki bir zamanlar
Derdin: «Gelirim Bahara belki!»

Yusuf MARDİN

Lehistan istiklâl hareketine karışmış, muvaffak olamayınca Türkiyeye gelmiş ve Osmanlı ordusuna girmiştir. Orduda yüzbaşılıktan başlıyarak İslâm olmuş, bir Türk kızile evlenmiş ve orduda mühim vazifeler başararak ferik rütbesini almış, nihayet 1875 de Karadağ muharebesinde ölmüştür.

Mustafa Celâlettin paşa millî tarihimiz hakkında pek çok araştırmalar yapmış, bunların yalnız bir kısmı **Les Turcs anciens et modernes** adlı eserde çıkmış, mühim bir kısmı yazma halinde kalmıştır.

Mustafa Celâlettin paşa gerek lisan ve gerek tarihimiz hakkında yeni yeni nazariyeler kurmuş, ortaya bir de Turo-arianizm fikrini çıkarmıştır. Onun lisanda muakkibi damadı Samih Rifat, tarihte ve kısmen lisanda muakkibi de oğlu Enver paşadır.

Millî tarihimizden ilk defa ilmî bir surette bahseden ve bunu mekteplerimizde okutmak azminde olan Süleyman paşadır. Süleyman paşa askerî mektepler nazırlığında bulunmuş, mektep işleriyle yakından alâkadar olmuş ve mektepler için yazdığı bir kaç eseri arasında **Tarih-i âlem** adlı eseriyle bilhassa temayüz etmiştir.

Bu eserin yedinci bahsi Türkleri ihtiva etmektedir. Bu eserdeki yüz altmış sahifeyi tutan Türklere ait malûmat ondan çok sonra dahi bu sahada neşredilmiş olan eserlerin üstündedir. Bundan maada askerî mekteplerin daha küçük sınıflarında da ayni mahiyette bir eser daha hazırlanmış olup burada da birinci derecede kaynak olarak **Tarihi âlem** hülâsa edilmiştir.

Süleyman paşanın attığı bu adım daha sonra alâka ve ehemmiyetle karşılanmamış, yine mekteplerimize son zamana kadar millî tarih girememişti. Ali Reşadın lise kitapları Osmanlı tarihine ehemmiyet vermekte ve daha eski Türkler hakkında noksan ve yanlış izahat sunulmaktadır.

Balhasanoğlu Necib Asım beğ bize millî ilmi ciddî bir surette ilk defa getiren bir zattır. Onun türkolojiye hizmeti Aybet-ül hakayık'ı (O zamanki ismi Hibet-ül hakayık) ilim âlemine tanıtması, iki Orhun kitabesini dilimize çevirmesi ve bilhassa ilk Türk tarihini yazması olup millî ilmin teessüsünde bu hareketlerin büyük bir faydası olmuştur.

Türklerin ulum ve fünuna hizmetleri, Osmanlı müellifleri gibi değerli eserler çıkaran Bursalı Tahir beği de ehemmiyetle kaydetmek gerektir.

Biz türkoloji ile türkçülüğü bir birinden ayırmaktayız. Tarihte türkçülüğün tarihinden bahsederken daha fazla türkolojiye hizmet edenleri zikretmemiz bu yüzden Türkçülüğü meydana getirmiştir. Binaenaleyh bu meselenin tarihine kısaca bir gözatmağı faydalı bulduk.

Türkçemizde çoğul (cemi')

Yok devenin kulağı. Apaçık meydanda yol göstericilik; bu da ne? Lar, ler ile çoğul yapıldığını sanki bilmeyen bir kimse mi var?... Hayır, saygı değer okuyucum. Ergem (maksadım) havanda su dövmek olamaz; isteğim ancak şudur: tarihin gerisi karanlığında kalan çoğul alanını dolaşıp yoklamak üzere sizinle birlikte bir kolaçana çıkmak.. Orada sadık Karaarap bacı Tansuk (1) gibi unutulmuş eski emekdarlarımıza (2) rastgeliriz ki, soyumuzun o emekleme devri yadigârlarını tanıtmaya ümit ederim kör kandilimin ışığı yeter.

Hiç şöyle bir duraklayıp düşündüğünüz oldu mu, «ler» ile çoğullamak âdetimizken neden «ben» den «biz», «men» den «miz», «sen» den «siz» ve «siniz» yapmışız? Takı (sarf lahikası) iken ek (iştikak lahikası) olmuş bu «z» acaba neyin nesi veya artığıdır? Bana kalırsa «eş» nasıl eriyip (meselâ görüşmek teki) «ş» harfine dönmüşse, bu da az'ın güdüğüdür. Amma azın güdüğü nasıl çok olur; hem az çoğun tam aksi değil mi? denilecek. Evet; görünürde bir mantıksızlık var ve meselenin meraklı an (3) yeri de burada. Zeyrek ve ince okuyucum (4) ihtimal hatırlar ki, Arapçada her kökün - keçinin kuyruğundan tutun da çadırın direğine dek - bir çok mânası var. Türk köklerimiz de çeşitli anlam taşır ve hattâ bu arada zıt olanını da kucaklar. İşte (az) bunun bir örneğidir. İşkillenen, bu kökün taşkınlığına tercüman olan azmak fiili ile azgın, azman, aznaklı (yaramaz) gibi kelimeleri hatırlamakla ikircinnikten (tereddütten) kurtulur, sanırım. Şu halde anlaşılıyor ki bir zaman, daha doğrusu ilk çağda, böylece cemi' yapmayı denemişiz, sonra bundan vazgeçip (z) ye mübalağalı ve anlamı zorluca kelime düzenlemek yumuşunu (5) yüklemişiz ve bu işi o hâlâ görmektedir. Çömez (hocanın önünde daima çömelmiş vaziyette bulunduğu için), ayaz, yobaz, omuz (om = müdevver), kurnaz, boynuz (türklerin koyundan, keçiden, inekten önce tanıdıkları ve evcileştirdikleri elen geyiklerinin alâmet boynuzlarını düşünün. Giyim = esvap da gey/giy kökünden gelir; çünkü ilk sırtladıkları giyecek geyiğin postuydu), (zorlu, iri mânasına gelen tong'dan), yavuz, yalaz, yaldız, yakamoz, gagaloz, cadaloz, yelloz, v. s.. Tabiî, çirkin veya yakışıksız bir şeye yapışınca, tezyifî bir çeşni verir. İşte az'ın baştan geçdisine bir göz atmış ve bugünkü afartalı (6) durumunun sebebini bir dereceye kadar anlamış bulunuyoruz.

Bir de Osmanlıcanın Arapçaya vurgunluğu yüzünden sanki ondan kapmış olduğu «at» (nebat, nebatat; hayvan, hayvanat gibi) çoğul takısını ele alalım. Türkçede velev pek nadir olarak gördüğümüz bu çoğaltma tarzını yüzde doksan sekizimiz Arap örneğine bakıp yansıladığımıza (taklit ettiğimize) kesenkes inanmaktadır. Bu hususta şüphe eden hakkında hani gâvur olur fetvası verilmiş gibidir.

Halbuki Farsca bildiğimiz «ger» koşuğunun gerek hafif (sünger), gerek ağır (şıvgar) kılığı ile nasıl öz malımız olduğunu bundan önce bir betkemde (7) etraflıca aydınlatmaya çalışdımsa, şimdi de bu takıyı yan gözle bakılmak azabından kurtarmayı boynuma borç biliyorum. Zaten sayın üstat Bay Naim Hazım Onat'ın Türk dilinden Arapcanın ne kadar çok edinmiş ve bunları kendine mahsus tasrif yoluyla maskelemiş olduğunu, derin bir bilgi görüşüyle meydana koymuş olduğuna bakılırsa, bu meselede uzun uzadıya ayak dirmeğe bile hacet yoktur. Bununla beraber kazıyeyi alt üst edip onlar bunu bizden aldılar demek istemiyorum; çünkü o alanda koşturacak ne atım var, ne hünerim.. Şu muhakkak ki, uzun zaman yanyana yaşayarak birbiriyle azçok kanca karışmış soylar, dilce de alış verişte bulunurlar. Türklerle Mogollar bugün dahi sınırdaş, amma yanlnız sınırdaş bulunmakta iseler, sağlamca biliyoruz ki sıkı bir sarmaş dolaşlık içinde, tarihin pek eski bir çağında kâh sevişmiş kâh vuruşmuşlar ve bir müddet de birleşip katışmışlardır. Hattâ öyle ki, nice asırlar sonra Timuçinin cihangirliği sırasında Türklerin oldukça büyük bir kısmı, bir Mogol oymağı olan Tatarın adını kıvançla (iftiharla) benimsemiştir. Bu olguyu aklımızda tutarak dönüp Mogolcaya bakınca, hayretle görürüz ki o dilde (at) çoğul takısıdır. Onlar bunu bizden almışlardır deyemiyeceğim; çünkü Türkçede bu kökün kalabalık, çokluk gibi bir anlama geldiğine dair bir iz bulamadım. Bizde bunun dip mânası açmak/açılmak'tır; netekim şafak atar; ölünün çenesi atar, bir şeyin rengi atar, yani solar. Atmak, mesafenin öbür tarafına ayak (adım) veya el (atım) marifetiyle ulaşmaktır ki, bu da bir nevi açılmaktır. İşte Türkler rek eski zamanda gerek yeni zama bazan bu takıyı çoğul için kullanmış ve yazı dillerine de almışlar. Biz da bugün asker = er'in cemine erat diyoruz. İmdi bundan pek âlâ anlaşılıyor alt benlikbilimimize (tahteşşuurumuz iz edip orada uyuklaya kalmış bu rihsi andaç (hatıra), Arabın çoğul kısı (at) ile karşılaşınca, uykusund uyanmış ve ulusca yadırganmaksız yeniden varlık yüzüne çıkmıştır. A vat, çiftlikât, tüzükât, gidişat, aşı (pek fazla, söz D. D.), gelirat emsali hep davamızın tanıkları (ş hitleri) dir.

Eğer at takısını Osmanlı Türk Arapçaya aşklarından dolayı almış c salardı, Arabın bunca çeşit cemiler den niçin bir başkasına el uzatmad larını sormak, yerinde bir sual olm mı?

Bu bahsi kurcalayışımın sebeb gelince, bittabi ergem (maksad kullandığımız çoğul takısı lar/ler rine atı peşkeş çekmek gibi ham teklifte bulunmak değildir; ancak nun da Türkçemizde yeri olabilec ğine işarettir. Ama yeri neresidir? B nu artık bilge bilgiçlerimiz buyursu

Fuat KÖSERA

---

(1) Tansuk, mucize, nadide, hayrete yan demektir. Tanmak = şaşmak. Bugür dona kalmak, bunun savtça değişmi Osmanlı devletinin halayıklı zamanında raarap bacıların çoğunun adı idi.

(2) Emekdar yerine emekli deyemec mütakaitlerimizi işe karıştırmış olma için.

(3) An yeri, dikkate en şayan olan, c alacak noktadır. Aslı ang, anlamak (A dolunun birçok yerinde ağnamak) fiil köküdür.

(4) Cep Kılavuzunda kari karşılığı c rak «okur» gösterilmişse de, ince oku demekle muradın kolayca ve açıkca an lamıyacağına istemeksizin örnek get olmaktan çekindim.

(5) Cep Kılavuzunda vazife mul bulunan ödev, ödemekten yakıştırılmış, lağa hoş gelen bir kelime ise de, yumuş varyantı yümüş elân Anadoluda yaş sözlerdendir. Tabiîsi dururken sun'isini rütmek istemek, sağlam ayağı kesip y tahtasını takmaya benzemez mi?

(6) Mübalağalı mânasınadır.

(7) Çınar Altı. Sayı 4.

Sahibi ve Neşriyat Müdürü
ORHAN SEYFİ ORHON

Basıldığı yer: Cumhuriyet Matbaası - İstanbul

Seçme, güzel şiirler

KALBDEN AKİSLER

I

Bilmem, unutulmaz neye mazideki hisler?
Bin fırtına, bir hatıradan kalma akisler
Yıllarca içimden, coşarak bin tepe aşdı,
Çığlık gibi gönlümdeki dağlarda dolaştı...

Bundan yine beş on sene evvel, ki bahardı,
İlk aşkı sunan kalbime, bir sevgili vardı:
... Gür saçları kumral, dökülür omuzuna yandan,
Gözden müteessir gibi titrer teni, baksan.
Bir körpe fidan boy.. Süzülür yolda giderken,
Bir çift de elâ böz.. Ona hasret çekerim ben...

II

Bir hatıramız var o geçen günleri yâda :
«... Mehtap eriyorken o güzel mavi semada
Sandalları sessiz duran enginlere dalmış
Yalnız... İki sevdalı çocuk başbaşa kalmış...»
Son hatıramızdır bu resim, sevgili dilber...
Mâzideki hislerle kımıldandı hayaller :
... Bizler ki çocuktuk... Hani, mazideki yazlar,
Güller gibi renk renk giyerek pembe beyazlar
Birlikte çıkardık kıra akşam dökülünce.
Mehtap süzülür kalbime bir lahza gülünce...

Sevdamızı bir sır gibi gizler, içimizde
Saklar, açamazdık... Onu bilmem neye biz de?..

Kalblerdeki her duyguya sevdamızı kattık,
Mecnun gibi, Leylâ gibi hislerle yaşattık...

III

Hâlâ yaşıyor bende o mazideki sevdan.
Bir tatlı akış var sana ruhumda bahardan...

Yetmez mi bu hasret bize, ey sevgili dilber?
Birleşmeli kalbler... Yine kırlarda beraber :
... Ruhlardaki her nağmeye sevdamızı katsak,
Mecnun gibi, Leylâ gibi bir hisle yaşatsak!...

Mes'ud KACARALP

●

AKŞAM

Mavi ufuklarda gün can çekişirken bugün,
Ruhum karşı dağların alevlerile yandı,
Kararan gök yüzünde uçuşan kuşlar bütün
Bu can veren gün için yegâne ağlayandı.

Bir lâhza sonra baktım akşamın o renginde
Hayaletler başladı raksa uzak enginde.
Bilmem ne duydu ruhum suların ahenginde?
Bu karanlıkta kalbim (onu) hasretle andı.

Fuat BAŞKIR

BOĞAZIÇİNDE BAHAR

Koynunda sedef mavisi bir âlemi saklar,
Akşamları mehtap onu hasretle kucaklar.
Şen Kanlıca, hülyalı Bebek, sonra Hisarlar...
Hepsinde de bir başka ıtır, başka eda var.
Lâkin, suların türküsü her zevke bedeldir,
Kandilliden enginlere dalmaksa emeldir.
Ufkun gerinen nazlı perisindeki sevda,
Tılsımlı kanatlarla gezer - ses gibi - dağ dağ.
Mâhûr ile peşrevde öpüştükçe bulutlar,
Yaz günleri hengâmededir Göksuda utlar.
Şarkın ezelî neş'esi yükselse de yer yer,
Aksiyle uğuldar yine sahildeki mermer,
İnsan hele rüyada sanır kendini bir an :
Çiğdemli yamaçlarla gülümser de Emirgân.
Zümrüt korulardan süzülen rayiha çamdır,
Şair, bu güzellikte duyan, ruhu coşandır.

Hikmet Şinasi ÖNOL
Beşiktaş

●

HÜRRİYET YOLCULARI

Düşmandan korkmayız yok hiç tasamız
Mertliğe dayanır bizim yasamız.

Kürşad, Temur, Cengiz, Atatürk, Mete
Şerefler getirdi ölmez millete.

Onlarla her zaman gurur duyarız
Bozkurdun sesine yine uyarız...

Tayfunlar boralar bize yoldaştır,
Hürriyet şarkını yurda ulaştır.

Düşmanın önünde eğilmez belin
Mademki kılıcı tutuyor elin.

Hürriyet yolunun son yolcuları
İçimizden atın çapulcuları.

Okları geriniz çekin kılıncı
Yakında çıkacak yolların hıncı.

Ali Haydar YEŞİLYURT

●

İSTERİM

Yatakta ölmek senin, şehitlik benim olsun.
İpek kefenler senin, mermer bir mezar senin,
Benim de kefenim kar, siper medfenim molsun

Senin ismin kabrinin mermerine kazılsın,
İsterim; benim adım yine kendi kanımla,
Savaş meydanlarının toprağına yazılsın!

Sen iste ki mezarın bürünsün çelenklere
Ben isterim savaşta göğsümün yaraları,
Benzesin yeni açmış kıpkızıl çiçeklere!.

Cihangir: H. Basri ÇINAR